

AKATSBAKO GIZONAREN HERIOTZA

LEHENBIZIKO PARTEA

I

Nati gogaituta zegoan. Goiz guztian egon zan etxeko lanak egiten eta etzuan bukatu arratsaldeko laurak arte. Orain, zorionez, Blanquita ta beste lagunengana joateko ordua zan.

Etxeko gizonak!... kaiku galantak!... Utzi arropak nolanihi, danak tximurtuta, eta emakumak bethi eurek zikindutako gauzak garbitzen eta plantxetan. Sekula jakin ez non uzten dituzten gauzak, eta gero «ama! ezin dot topeu hau!», «Nati, ikusi dozu hori?», «nun ethe dago bestea?»... Egon emakumak egun guztian etxea garbitzen, ethorri gizonak eta dana zikindu euren tabaco beltzaren errautsaz eta ondakinez. Euria danean heldu kanpotik basaz betherik, zapaldu leku guztietatik, eta dana buztinez lohitu... Noiz arte jasan behar hau dana Jaungoiko maitea?

Eskerrak orain Blanquitagaz oso differentea izanen zala dana. Bi neskeen arimak biritxiak ziran, eta hitz egin behar ere izan gabe oso ondo ulertzen ziran elkarrekin gauza guztietan. Bati ongi iduritzen zitzaiona seguru besteari be ondo idurituko zitzaiola, eta batentzat txarra zana, seguru bestearentzat ere gaizki egonen zala. Etxeko gizonen astakeriekin kaskezurreraino asetzen zanean, gaur asetu zan bezela, Blanquita arkitu baino ez eta umore txar guztia aienatzen zitzaion.

Zer zeukan Blanquita'k berekin ibilteaz gizonak utzitako gusto txarra khentzeko? Etzegoan gizonak emandako lanean erru guztia. Blanquita'k etzion laguntzen gizonak emandako lana egiten. Euren

izakerea eta mundua ikusteko modua zan amorrurik handiena ematen ziona. Blanquita'k berak bezela ikusten zuan mundua.

Etzan ibiltzen Blanquita ardantegirik ardantegi, ardo beltzeko basoak glu glu edaten etxeko gizonak bezela, gero ardo usain higuin-garria arnasetik zeriola. Edaten zuan bai noizik behin cocktail'en bat, bainan ez ardantegietan, *cafeteria* aphainetan baizik, eta ez edatearren, edariaren gustoak bultzatua, jende handikien arte egotearren baino; eta ez glu glu edan, basoa utzi eta irten; astiro eta tantaka baizik, esku politak erakusteko moduan, azkazal pintatuekin. Erretan zuan noizik behin zigarrotoren bat, bainan ez tabaco beltz higuin-garrizkoa, *Camel* eta *Chester* baizik, eta ez khea iretsirik, sudur-zilhoetatik edo ahotik atherateko edozelan, hitz egiten dualarik, ahotik txirristada mehe batekin baizik, urrutira, beste aldera arin begiratze-ko, ezpaitzian atsegin tabacoaren khea. Etzuan erretan gizon kaiku eta kankailuak bezela, tabacoaren gustoagaitik, eskuak eta besoak aphainki erakusteko baizik.

II

Blanquita'nera heldu zanean, lau ta erdietan, Trini be bai arkitu zuan. Pozik zauden neskak elkarrekin eta berehala hasi ziran hizketan hirurak batera:

«¡Ola Nati! Pero qué guapa estás con ese peinado nuevo...»

«¡Ola querida! ¡Qué bien te ha quedado por fin la falda...»

«¡Pero Trini! ¡Qué vestido más bonito llevas! ¿Dónde te...»

Gizonek, batez ere etxeko gizonek (kaiku alenak! kirten handiak!) banan bana egin behar dute berba gaxuek, eta batek diona entzun eta erantzuteko, ixil-une luze edo labur bat egin behar izaten dute gehienetan. Gure neskek etzuten denborarik galtzen halako ixil-une-kin, ez ta besteak esaten duana entzuteko be. Entzun balu gizonen batek euren hizketaldia, eluke adituko ezer ere, txorien txorrotxioen antzeko soinua nahasi batzu baizik. Bainan gizonen adimendua eta emakumena oso diferenteak dira. Hasi lau ta erdietan eta seirak arte egon ziran gure neskak hizketan hirurak batera gelditu gabe. Bakhoitzak beste biek esandako hitz bakhar bat ere galdu gabe. Bide batez, azkazalak pintatu eta gehiegizko ile guztiak khendu zituzten bekainetatik.

Seiretan kalera athera ziran. Orain etzuten hitz egiten lehen bezain arin, eta ez hirurak batera, txandaka baizik. Hitzen guttitzearrekin farrak ugaritu zitzaizkien eta etzitzazkien pasatzen hiru minutu

hi hi hi hasi gabe, kalea alaiturik txoriak bezela. Batzuetan hirurak farrez ithoko zirala ematen zuan.

Orduko barre-algarak sortu-arazi zituzten golpetatik handienak baxharrik ipiniko ditugu hemen.

Huna bat: Trini'k platanu-azal bat zapaldu eta irrist egin zuan erori gabe.

Huna beste bat: Hizketan zegoalarik, mihia nahasi eta Nati'k Blanquita esan beharrean bankita erran zuan uste gabetarik.

Beste golpeak etziran hain barregarriak, etzuten hauen besteko gatza, eta eztute merezi idazterik.

III

Bederatzietan, pasi-lekura joan ziran.

Denbora hartan, Manu izeneko arlote bat zebilen Nati'ren atzetik, beronen kalterako, ikusi be ezpaitzuan nahi.

Hirurak pasi-lekura heldu ziranean, Manu agertuko othe zan bildurrarekin, Nati erdian zoan. Bira batzu, eta horra non agertzen dan muthila. Gaxuak suberterik ez, eta Trini'ren ondoan ibili behar.

Minutu batzu eta euria. Jendea arkupetara eta gure gazteak *cafeteria* batera.

Manu, Nati'ren etxeko gizon kaikuen antzekoa zan. Etzan *cafeteria* bere tokia, ardantegia baizik. Eta Nati'rentzat bera ethortea zerrua ilhuntzea zan. Lotsatuta sentidu zan Manu'k euskaraz hitz egin zionean *cafeteria*'n bertan jende guztiaren aurrean. Hortan ere etxeko gizonen modukoa zan. Alperrik erantzuten zion bethi erderaz. Euskaraz egin behar *cafeteria*'n ere, jende aphainen arte! Kaiku alena! Eskerrak eman zizkion Jaungoikoari joan zanean.

Berak erraiten zuan bezela, Manu'k arratsalde asko ondatu zizkion, bainan etzion Nati'k inoiz arrera onik egin eta gero ta guttiago agertu, gero ta guttiago agertu, eta azkenean bakean utzi zuan.

IV

Arpegi berri batzu ziran Arrigorrieta'n uda hartan, eta euren arte, gizon gazte ta aphain batena: Jose Luis Lopez'ena. Hogeitahamar bat urtheko gizon aberatsa, dirua bethi bon bon gastatzen zekiena, Lopez Bilbo'n bizi zan. Bera ta Nati laster sentitu ziran elkarrengana deituak eta hasi zan gure gizona hiru neskekin ibiltan. Manu baino zorientsuagoa, Lopez'ek etzuan arkitzen bere gustuko neskea besteen erdian, ezkerrean edo eskuman baizik eta, beste neska biak deskuidatu, eta Nati'gaz baxharrik arkitzen zan sarri.

Etzuan ezagutu Lopez'ek bere bizitza guztian Nati'ren antzeko neskari. Finantzak ziran bere zaletasunik handiena, eta Nati ezagutu arte, gai huntaz hitz egiten hasi baino ez, eta berehala aspertzen zitzaizkion neska guztiak. Bainan Nati ez, Nati'k dana entzuten zion arnasik hartu gabe eta aho zabalik, zeaztasunik ttikiena be ez galtzeko. Beste neska guztiak ezin zutena ikusten zuan neska zoli harek: finantzen interes izugarria. Etzan ez bera, beste neskeen antzekoa. Hasten zan Lopez:

«*La supresión del exceso o el déficit, debe tener inevitables repercusiones sobre la situación de la balanza de pagos...*»

Eta Nati adi adi egoten zitzaion hitzik ere galdu gabe, komeni zanean buruaz baietz edo ezetz eginik, eta zerbait muthilak gauza henditizat esaten ziola igarten zuan bakhoitzean, nahiz arpegian, nahiz esateko moduan, «*¡Hay que ver!...*» egiten zuan, begiak eta ahoa oraindik gehiago zabaldu ta burua gora ta behera, gora ta behera astiro astiro eraginik.

Pozik zegoan Lopez Nati'gaz. Egia esateko, etzuan inoiz topau berelako neska sakonik, ez ta berak zeukan bezelako erreztasuna zuenik finantzetako gauzak ulertzeko ta maitatzeko. Eta benetan, berak uste zuan baino sakonagoa ta zoliagoa zan Nati oraindik. Jakin halu berak esaten zuanaren haria hain ederki jarraituarren, Nati, bere kolkorako, «Nolako begi politik dauzkatzun!» eta «zeinen ederra duzun abotsa» denbora guztian pentsatzen zegoala, etzitzakean harrituko gutti.

Nati'rentzat Lopez printzipe, edo ametsetan ikusitako gizon modua zan. Nolako kontrastea etxeko gizonekin! Zelako aurkatasuna Lopez'en hizkera ta bizimodua etxeko kaikuenarekin!

Pagoa baino zuzenagoa, bethi janzki berri ta zapata distiratsuekin, bizerrak ondo ondo khenduta, Lopez'ek ederki zekian neskei atsegin zaizkien gauzak esaten, erdera aphain batean. Erretan zuan bai, bainan ez tabako beltz higuigarria, *camel* baizik, eta zigarroto bat biztuten zuan bakhoitzean gasezko su-emaile polit berri berria atheraten zuan. Edaten zuan bai noizik behin, bainan etzan joaten ardantegietara ardo arruntaren edatera, bar aphainetara baizik, *vermouth* edo beste hunelako gauzen bat hartzeko. Gainera beribil eder bat zeukan, *Opel Kapitän* bat, eta berez elegantea dan gizona Adonis bat bilhakutzen da hunelako beribil batekin.

V

Uda hartan joan-ethorri asko egin zituan Lopez'ek Arrigorrieta'ra bere automovilean, eta beste neskari ezpailegoan, Nati'rekin bakharrik ibiltzen zan bethi. Halaz ere, udarako egunaldi onak bukatu or-

duko etzion oraindaino itandu neska-muthilen arteko galderarik garrantzitsuena.

Manu kaikua iduritzen bazitzaion Lopez ezagutu baino lehen, orain ia ia eskeko baten itxuragaz ikusten zuan bere lehenbiziko jarraitzaile gaixua. Ez Nati'k diruari ajola gehiegi ematen ziolako, beste eritziakaitik baino. Eztugu erranen etzala ezer dirua Nati'rentzat. Bazekian berak zuhurra izaten, behar zanean. Edozeinek beste sentitzen zuan Nati'k neskek izan ohi duten lukurreria euren dirua gatzatzeko, eta neskekin baxharrik zegoanean graziosea edateko gogoa baino ezpazuan, bazekian *whiskey* edo *cocktail*'en bat eskatzen muthilen batek ordainduko zuala ikusten zuanean. Bainan etzekian kalkulatzeko. Nahikoa zan bere ustez muthil batentzat aberatsen itxurekin agertzea. Harrigarria da hunelako gauza bat gerthatzea finantzeko hain erreztasun handia duan neska bati, bainan hala zan. Jendearen iritzia zan dana beretzat, batez ere beste neskeen iritzia. Etzuan maite dirua diruak daukan zeragaitik, bere adimena etzan iristen horraino. Ulertu ezinezkoak ziran zelanbait kantidade handiak beretzat. Bainan etzuen nahi izanen inundi inora be, beste neskeen atzean gelditzerik senargaiaren arazoan. Ematasunean zegoan bere harrokeri guztia, eta senargai-ona-arrapatzeko-indariak ematen zuan ematasunaren neurria beretzat. Baten batek ipini zion aberastasuna senargai onaren ereduari beharrezko bertute edo zeren artean. Hunegaitik zan ajola handiko gauza, bere senargaiaren besteak baino aberatsagoa izatea. Esandako ereduak sudur handi bat eduki balu, bere senargaiaren sudurra hesteena baino luzeagoa izan beharko litzakean. Eredua ikusita, Manu oso atzeratuta gelditzen zan Lopez'en aldean senargai onaren gaindegitik. Eta pentsatzen zuanean aphur bategaitik etzala konpondu Manu'gaz!... Behin baino gehiagotan sentitu zuala barrengo bihotz-taupada samurra, bere mespretxuak aintzakotzat hartu gabe Manu atzetik eta atzetik zethorkiola ikusirik!...

VI

Igande euritsu batean berri pozgarri bat ekarri zion Trini'k Nati'ri: Lopez Arrigorrieta'n zegoan. Goizean ikusi zuan. Hain zuzen ere, X'eneko jatetxe aurrean zegoan bere Opel urdina.

Asko poztu zan Nati hau jakinik, bainan lotsatu egin zan eta etzan agertu, ez pasi-lekuan, ez ta *cafeteria*'n ere. Lopez'ek atzera joan behar izan zuan Bilbo'ra neska ikusi gabe.

Egun gutti barru eskutitz bat hartu zuan Nati'k bere bigarren jarraitzaileagandik. Berriz ethorriko zala hurrengo igandean eta ezpazuan ikusten pasi-lekuan edo *cafeteria*'n, etxera joanen zitzaiola bilha.

Esandako eguna heldu zanean Lopez'ek, bestetan Manuk bezela, erdian arkitu zuan Nati, adiskide bana alboetan. Zerbait errez errez lortzen baduzu, gauza merketzat edukiko duzu. Hau oso ondo dakite neska guztiek. Bainan hunela luzaroen ibili gabe, egon ziran elkarrekin eta Lopez'ek eskatu zion azkenean bere emaztegaia izateko.

Orduan hasi ta egunoro hartzen zuan Nati'k eskutitz bat Lopez' engandik aste-egunetan, eta igande guztietan egoten zan Opel urdina X'en jatetxe ondoan geldituta.

Lopez zoriotsua zan Nati'rekin, batez ere egunaldi onaz erregebidetik, bere urhats laburrak tiki taka entzuten beragaz zebilelarik, eguzkiaren azken distira gorrixkek neskatil lirainaren arpegi ta ile ederrak kolore aberatsekin aphaizten zituztelarik. Eta ikusten edo entzuten zuana baino sakonagoa zan bere zoriontasunaren iturburua: ajola handiko gauzetan orai arte gizon ixil ta bakhartia, etzuan gehiago gorde behar bere oldozmenak barruan. Neskatil hau etzan besteen antzekoa. Ematasun zoragarria izanarren, barru barruan bere antzekoa zan. Berdin berdinak ziran bien zaletasunak. Nati'rentzat, beretzat bezela, finantzak eta ekonomia ziran munduko gauza guztien arte jakingarrienak.

Etzan makalagoa Nati'ren zoriontasuna. Etzitzaizkion batere ajolik finantzak edo ulertu ezinezko traste hastun hoik. Entzuten zion dana adi adi, hori bai, bainan burua beste gai batean zualarik. Oso erreza zan beretzat, garaian eta komeni zan bezela, bai edo ez esatea; berez irteten zitzaion, apropos saiatu gabe. Nati'rentzat Lopez'en baritono abotsa entzutea zan pozgarriena, ajola gutti ulertzen ezpazion, eta finantzetako gauzek ihes egiten bazioten, igarten zion oso ondo, bere begira egon gabe, eguzkiaren disdiren efectoa arpegi ta ileetan zaintzen zegokicnean, zer pentsatzen zuan, bere edertasunaren omenez ixiltzen zala une labur hartan. Igarten zion oso ondo be, noiz nahi zuan baietz edo ezetz esatea, edo harrituta gelditzea. Finantzetako gauza guztiak ondo ondo ulertu balitu, etzukeen eginen besterik.

Hain ongi konpontzen diran senar-emaztegaien arteko gauzak zuzen zuzen joaten dira euren bidetik, eta urthebethe igaro gabe, udako igande batean, hasi zan aphaiza pulpitutik euren ezkondeiak botaten.

Lopez'en ama Madrid'etik ethorri zan kapel berri betekin. Egia erraiteko kapela ezeze, beste gauza guztiak ere berriak zekarzkin, bainan kapela zan zelanbait ohargarriena.

Bazkaldu zuten denek bezperan Nati'nean, denek egin zuten par gatzbako athermaldi guztiakin, saiatu ziran erderaz Nati'neko gizon kaikuak, eta pattarra ta kafia hartu ostean, bostak arte egon ziran hizketan.

Lopez ta bere ama joan ziranean, hasi ziran Nati'nean gauzak

atontzen biharamunerako, eta lo guttiko gau luzea igaro ta, heldu zan azkenean egun handia.

VII

Aitari besotik helduta Nati elizako athartean agertu zanean danak zauden bere begira. Han zegoan Lopez ere amarekin, bainan inork ere etzuan ohartzen; begi guztiak, nahiz gizonenak, nahiz emakume-nak Nati'rengana zuzenduak baitzauden.

Gizon bat eta emakume bat elkarrekin lotzeko badira be, esan liteke ia ia emakumentzakoak baxharrik izaten dirala ezteiak. Ezkontzeko sakramentua sortua izan arte gizona, lotsabako izugarria berez, lasai lasai zebilen, bentaja handi batekin jαιο zala-ta. Gero dana aldatu zan. Zer da hori txo? Emakume hau semez betheta utzi ta gero *si te he visto no me acuerdo* ta beste berri bat bilhatu? Ez! ez!... athor hunat hunen ondoan bethiko egoteko.

Hunegaitik Blanquita'k eta, etzuten esaten «Lopez eta Nati'ren ezteiak», «Nati'ren ezteiak» baizik, eta hala esaten da gehienetan. Senargaiaren ajola egun huntan bigarren motazkoa izaten da, detalle bat baxharrik emaztegaiaren aphaingarrien artean, behar bada ajola handiko detalle bat, bainan ez detallerik nagusiena, ez mantalinaren besteko ardurazkoa esate baterako. Arinago ohartuko litzake mantalina-ren faltea senargaiarena baino, dudarik gabe.

Blanquita'k eta, azken ezteietatik gordetako kapelak athera, eta dotore dotore agertu ziran elizan. Etxeko gizon kaikuak ere etziran gaizki portatu: danak agertu ziran korbatekin: danak, bai ta aita be.

Lopez'ek oso ondo betho zuan bere beharra. Geldi geldo egon zan belhauniko meza luzea eta sermoia entzuten, eta ederki erantzun zion aphezari ohiturazko galderak itandu zizkionean, ezkontza-orniak (hama-hiru txanponak) eta erhaztuna garaian atheraten ahaztu gabe. Nati'k ahopetik erantzun zion aphezari eta baxharrik ondo ondoan zaudenek entzun zioten.

Elizkizuna bukatu zanean hasi ziran atheruntz ezkonberriak eliza erditik, organuak Mendelssohn'en ezkon-martxa jotzen zualarik eta Nati'k etzion egin behar izan bere senar berriari emazterik gehienek euren gizonen egin ohi dioten lehenbiziko oharra: zuzen zuzen ibilteko. Pagoa baino zuzenago baitzabilen ohituraz bezela.

X'eneko jatetxean hartu zuten bazkaria. Berrehun bat lagun exeri ziran hiru mahai luzeetan, bi paraleluak, bestea zeharka bien artean leiho ondoan, eta mahai huntan erdi erdian, lau pisuko eztei-pastel handi baten gerizpetan ezkonberriak.

Ezkerreko mahaian Nati'ren lehengusuak, euskaraz denbora guz-tian. Nati'k ere euskaraz egin zuan eurekaz. Eleganteago agertzearren

edo, hasi balitz erderaz eurekaz, leihotik kalera botako zuketzen noski, eztei-janzki zuria ta dana; hek etziran ibiltzen aiko maikotan. Saiatu ziran halaz ere euren erdera mordolloz Lopez'ekin. Etzuan beronek par gutti egin halako erdeldun-berri jatorren erderarekin.

Gero musikeruak sartu ziran euren trasnakaz. Atzeratu zituzten alkiak eta mahaiak eta hasi zan musikea. Hasieran ezkonberriek bakharrrik egin zuten dantzaz (Lopez'ek oso ederto egiten zuan) eta gero denek.

Jendeak ohartzen etzualarik, joan egin ziran biak inori agur esan gabe.

Gero etxera Lopez'en beribilean, Nati'k beste arropak janzteko Jatxi maileta eta aurrera. Lopez'ena lehendik zegoan sartuta maileta-tegian.

Eta orduan, rrrriin rrrraan, hasi zan beribila eztei-ibilaldiaz.

Biak zauden pentsatzen bizi-modu berri bat hasten zala eurentzat. Lopez'ek albokera-zko begitada bat bota zion bere emazteari eta berau, bere begira, irrinoa ezpainetan, gorri gorri jarri zan. Gizonak esku-maz besarkatu ta bere ondora ekarri zuan, eta Arrigorrietako etxeak atzean gelditu ziranean, burua senarraren bularraren gainean, ikusi zuan Nati'k zelan luzatzen zan argizko arraia berdea volante-pean, orduko 90 kilometroko seinalea iritsi eta pasatu arte, bainan etzan bildurtu, velozidaderako bildurti handi bat izanarren. Atsegin zitzaion hunela joatea, haur bat bailitzan, senarraren maitasunezko bihotz-taupada handiak dranga dranga entzuten, bere esku sendoak volantea erabilten zualarik, eta etzitzaken ikaratuko arraia berdeak, eskumaruntz luzaturik, velozidade handiak markatzen hasi balitz ere, hain seguru sentitzen zan Lopez'en besoak oratzen zualarik.

Lopez'ek ordea bildur izugarria pasatu zuan, Nati hunela zegoala poz pozik arraia berdea zaintzen. Fraaaaa... egin zuan klaksonak *reprise* handiko beribilak camioi bat pasatzen zualarik, eta ozta oztan camioia atzen utzi eta oraindano bidearen ezkerretik zebilelarik, hara non agertzen dan beste beribil bat aurreko kurbatik. Ezin zuan frenatu, eta eskerrak otu zitzaiola akzeleratzea, beribilaren *reprise* handiaz baliaturik. Bestea ondo ondolik igaro zitzaion aphur aphur bategaitik ikutu gabe. Bihotzak dranga dranga egiten zion taupada izugarriekin, bildurraren bildurrez, eta bekokia izerdiz busti zitzaion. Begiratu emazteari, eta tranuil tranuil, arraia berdea zaintzen, irrinoa ezpainetan.

Gero ta beribil gehiago arkitzen zituzten Bilbo'ra hurbiltzen zialarik eta astiroago ibili behar izan zuten. Bilbo igaro eta Ubide'tik Araba'runtz, eta berriz hasi ziran gero ta arinago.

VIII

Gasteiz'en Hotel F.'ra. Erlojuak zortzirak markatzen zituan sartu ziranean.

Biak batera lotsatu ziran euren gelako athea zabaldu ta ohe bakharra ikusi zutenean.

Ibili ziran lasai lasai hiri baketsu eta bakhartian, Lopez hizketan gelditu gabe.

Apal-orduan hotelera. Edan zuten *champagne* botilla bat apariera-ekin, eta euren gelara.

Lopez bainuan sartu zan, Nati artean bakharrrik utzirik, eta janzkiak erantzi ta pyjama jantzi ostean, zigarroto bat erre zuan, emazteari denbora emateko. Azkenean sartu zan, bainan ez athea tan tan jo gabe.

Nati ohean zegoan. Lopez'ek khendutako athorra ta janzkiak arasean gorde zituan.

IX

Etzan gaizki portatu Lopez gau hartan, ardura handiko gau hartan, eta Nati lehen baino pozago zegoan berekin. Bainan oso ondo be ez. Nati ezpazan konturatzen ere, etzan portatu izugarri ondo. Etzan gerthatuko gero gerthatu zana, baldin Lopez orduan izugarri ondo portatu balitz. Emaztea aho zabalik edukiko zuken bethiko.

Khondatzen dute, bazegoala behin gazte pare bat, elkarrenganako maitasun izugarria sentitzen zuana. Neskeak Ana zuan izena, eta maitaleak Raul. Maitale erromantiku guztiek, Erdal Herrian, Raul dute izena. Oso gazteak ziran: muthila hemeretzi urthekoa eta neskea hamazortzikoa. Bethi zebiltzan elkarrekin, euren zereginek bakhoitza bere aldetik eroaten etzituztenean. Gabaz neskeak goiz joan behar izaten zuan etxera, eta elkarrekin espirituz luzaroago egotearren, izar bat hautatu zuten eurentzat, eta biak egoten ziran izar haren begira oso berandu arte.

Bainan Raul'en osasuna, maitale erromantiku guztiena bezela, etzan oso ona. Bularretik zegoan, eta gizagaixoa hil egin zan, hogeituko adina iritxi gabe.

Senargaia hil zitzaion egunetik Ana'ren alaitasun guztia aienatu egin zan, dirua zor dizun adiskide baten modura. Etzuan jaten ia ezer, etzan joaten lagunekin, eta sardin siku bat baino argalago jarri zan. Bakharrrik, inork ikusten etzuala, ordu asko egoten zan zerura begira hodei gabeko gauetan, Raul'ekin hizketan, erranikako izarrari so.

«Raul» esaten zion hildako senargeiari, «ni zurea naiz eta enaiz sekula izanen besterik inorena».

Ana'ren gurasoak etsituta zauden. Ahaleginak egiten zituzten neskea alaitzeko, bainan dana alperrik.

Azkenean, urtheak joan eta ikusirik euren alaba maitearen edertasun guztia alperrik galtzen zala, deitu euren gelara, itxi athea, eta sermoe luze bat botaten gerthatu zitzaizkion.

«Nere alaba maitea», hasi zan aita, «gu ezker a bethiko. Hilten geranean, zer eginen othe duzu?... Saiatzen gera zu alaitzeko ahaleginak egiten, bainan alperrik. Raul hil zan egunetik eztuzu egin besterik negar baino. Eztaukazu ganorarik ezertarako: ez jateko, ez beste neska guztiak egiten dituzten gauza guztiak egiteko. Saiatu gera zure adiskideak etxera ekarten, muthil berriak ezagutzeko okasioak bilhatzen zuretzat; zinera, dantzategietara, toki guztietara zu joanarazten... eta zu bethi berdin, inori jaramonik ere egin gabe, ezertan ere gustorik arkitu ezinik... Ez al duzu ikusten oinazez bethetan gaituzula hunela? Eztagola gehiago alaitasunik guretzat, gure alaba bakharrarentzat eztagonean?... Hunela jarraitzen bazera azkenean ama ta ni be denbora baino lehen hilgo gerala?».

Aita hizketan egon zan denbora guztian, amak «hip!... hip!... hip!» egiten zuan negarrez, begiak eskuzapi batez estaldurik, eta hitz hauk esan ostean, ixildu egin zan aita une batean, amaren negarra entzuten uzteko, eta bide batez, eia alabea bere hitzekin bigutzen othe zan ikusteko.

Orduan Ana, negarrez hasi zan bera be, eta amagana joan zan, besoak zabalik.

Minutu batzutan egon ziran emakume biak elkarren besoetan lotuak, eta elkarren leian negarrez, eta artean aita ixil ixilik.

Noizik behin, emakumeen mukuek tzuuuust egiten zuten barrura, eta gero fraaa fraaa eskuzapietara, eta gela hartan etzan entzuten beste zaratarik.

Negarrei beharrezko denporea utzi ostean.

«Ana» jarraitu zuan aitak, «agerian dago eztuzula gehiago zure gustuko gizonik arkituko. Gizonik galantena eta isats bat berdin berdin zaizula zuri. Holan egoteko, ze ardura zaizu edozein gizon batekin ezkontzea? Eta maitasun gabe ezkontzea baino neska-zahar gelditzea nahiago baduzu zuk, askoz pozago bizi eta askoz trankilago hilgo geintzake gu, baldin geuk bilhatutako gizon onrradu batekin ezkonduko bazina. Hara... gizon on batek, gure konfiantzazko gizon zintzo batek, langile fina eta aberatsa bera, zurekin ezkontzea eskatu digu. Badaki berak eztuzula maite, eta eztauka gero maitatuko duzun itxaropenik ere, bainan bai emazte ona izanen zintzakela, eta orain baino hobeto biziko zintzakela berekin. Ana laztana... badakizu nola

maite zaitugun gurasook, eztugula alaitasunik sentitu zu negarrez hasi zineanetik. Arren maitea! ezegiguzu ukatu azkeneko poz hau, ezkon zaite gizon horrekin!»

Ana'k etzuan susmatzen nor izan zitekean bere gurasoek bilhatu-tako senargai hau, eta ajolik ere etzitzaion. Etzuan nahi euren atsekabea gehitzerik, eta poz handia hartuko zutelakoan, baietz esan zien.

Senargei berria etzan Raul'en antzekoa, ez ta hurrik eman ere. Bartolo zuan izena (Bartolo izenekoan arte ezta inoiz arkitu bat ere, erromatiku itxurak dituenik). Morrosko handia, lodi xamarra, etzegoan geixorik, ez bularretik, ez inundik ere. Etzekian gauza politak esaten Raul'ek bezela, eta on ona bazan ere, astokillo xamarra ematen zuan.

Bethiko izarrari begira gau hartan.

«Raul maitea!» erran zion Ana'k bere bethiko maitatuari, «badakizu zuk ni bethi zurea izanen naizela. Parkatu egidazu arlote hunekin ezkontzen banaiz, derrigor izan dut gurasoen atsekabea ez gehitzeko ta. Gorputzez berekin lotuta egotea beharrezkoa izaten bazait ere, nere arimea bethi izanen da zurea eta gauoro hitz eginen dut zurekin bethi bezela. Agur Raul maitea, bihar arte» eta leioha itxi zuan.

Ezkontze-aurreko egunean ere, Ana'k berriz agindu zion Raul'j, berea izan ezik etzala inorena izanen. Eta berriz esan zion «bihar arte maitea» leioha isten zualarik.

Ezkondu ziran ba biharamunean, eta gabeen, oso *ondo* saiatu zan Bartolo. Hain ondo ze, ahaztu egin zitzaion ia Ana'ri leioha zabaltzea Raul'ekin hitz egiteko.

Gero, Bartolo lo zegoalarik, orhoitu zan Raul'ez, eta joan leihora, ta zabaldu zuan. Begiratu bethiko izarrari, eta

«Raul?» deitu irrino burlati batekin, mihia athera, ta «llll...» egin zion. Itxi leioha kris kraus, eta etzuan gehiago zabaldu inoiz berekin hitz egiteko.

Etzan saiatu Lopez Nati'rekin, Bartolo Ana'rekin bezain ondo. Ez ta hurrik eman ere.

X

Biharamunean oso berandu jeiki ziran. Euren gelatik jatxi orduko bazkalordua zan.

Arratsaldeko lauretan Madrid'untz beribilean.

Errege-bidea bakhartiagoa zegoan orain eta argizko arraia berdeak orduko 120 kilometroko seinalea pasatu egiten zuan gehienetan. Batzuetan hizketan hasten ziran, eta orduan astirotoago joaten ziran, bainan azkenean ixildu, ta marka guztietako beribilak atzean uzten hasi ziran. Madrid'era heldu orduko etzan egon bide guztian be-

ribilik, atzeko argi gorriak erakutsi ostean Opel'enak ikusi behar ez zituunik.

Ibili ziran Madrid'eko *sala de fiestas* edo jai-aretoetan, Lopez etxean bezela mugitzen zan toki eleganteetan eta, berriz esan behar dugu, oso ongi zekian dantzan. Nati'k pentsatzen zuan bere senarra akatsbako gizona zala, eta hau beretzat zoriontasunezko iturburu amaigabea zan.

Madrid'en bi egun-igaro ostean, utzi beribila garaje batean eta Mallorca'ra joan ziran avioiz.

Nati etzan inoiz sartu avioi batean orduraino eta bildurtuta zegoan. Geldi geldi egon zan exerita avioia beribil baten moduan zoala ibil-bide zuzenetik, azkeneraino heldu ta bira egin arte. Aphur batean geldituta egon zan, eta neskea orainan ikharatua eia zer gerthatuko othe zan igarri ezinik. Lopez autobusean bezela zegoan trankil trankil, eta jenderik gehiena be berdin. Galdetu zion Nati'ri eia pozik othe zegoan eta neskeak etzion erantzun ezer, gorra bailitzan. Hasi zan pilotoa motorrak akzeleratzen zarata bildurgarri batekin, eta ikharatu egin zan avioia indar izugarri batek bultzatua, eta bat-batean, zoratuta lez, hasi zan ibil-bidetik oineztua baino arinago, eta borratu egin zan arin arin atzeruntz, leihoetatik ikusten zana. Nati othoitzka hasi zan, eta badirudi denbora baino lehen damutu zala etxetik joateaz. Avioiaren salto batekin, ihes egin zuan lurra azpitik. Bainan laster iritxi zuan avioiak bere kurtzeroko goratasuna eta motorren zaratea zunburrun trankil bat bilhakatu zan. Hasi ziran avioi-neskak harat-hunataka irrino alaiekin, eta euretako batek galde egin zion Nati'ri eia ongi sentitzen othe zan, eta baietz. Jendea aldizkari eta liburuekin hasi zan etxean bezain trankil, eta Nati be baketu egin zan azkenean arriskua pasatu zalakoan.

Etzitzaien iduritu denbora asko igaró zanik Mediterraneu itsaso urdin urdina azpian ikusten hasi ziranean. Laster ikusi zuten Mallorca ugarte bere arkaitz latzekin. Hasi zan avioia beheruntz eta agertu ziran etxeak eta Palma'ko katedrala portu ondoan. Azkenean errobedek lurra ukutu zuten. Mallorca'n zauden.

XI

Hotel alai ta polit batean hartu zuten ostatu eta heldu bezain laster sentitu zuten ugarte harek darion bake ta lasaitasuna.

Hoteleko muttikoak hartu zuan pisu guttiko maleteta taxitik, semar-emazte berriak atzetik, eta danak igo-tramankulura.

Euren gelatik itsaso urdina ikusi eta entzuten zan. Leioha zabaldu ezkeru usaina be hartzen zitzaion.

Baten batek tan tan jo zuan athea eta derrepente askatu zuten elkarrekiko besarkada estua, pekatu egiten arkitu balituzten bezela, eta sartzeko esan baino lehen Nati'k ileak konpondu zituan eta senarrak sama-korapiloa, eta biak exeri ziran jezarleku banan elkarrengandik urrun aldizkari bana harturik. Lehengo muttikoa zan. Paperak zekarzkin, mesedez biharko utzi gabe bethetako.

Ahaleginak egiten zituzten ezkon berriak zirala disimulatzeko bainan denek igarten zioten. Hoteleko neskameek ia burlazko irrino batekin begiratzen zituzten. Jan gela handian aspalditik ezkon dutako senar-emazteen itxurak hartzearren ia jaramonik ere etzioten egiten elkarri. Bainan gero ezkonberriak mukurru paratu zan aretoa, denek elkarren eskuak mahai azpitik maiteki oratzen eta orduan berriak ahalgetu ziran eta berehalaxe hasi ziran eurak ere maitasunezko begitadekin.

Ibili ziran gero elkarrekin toki askotan eta gehienetan ezkonberriak inguratuak. Egundia ederra zan, eta herri hartako vista guztiak izugarri politak iduritu zitzaizkien.

Apaldu ostean nekatuak oheratu ziran osoko zoriontsuak sentitzen ziran biak.

XII

Biharamun goizean Nati harrituta gelditu zan. Senarra ikusi zuan gimnastika egiten leihu zabalduaren aintzinean esnatu zanean.

Joan zan azkenean bainura, eta ordun jeiki zan Nati.

Goiz hartan Bellver'ko gaztelura igon ziran oinez eta eskutik helduak haur ttikiak bezela. Hain zuzen ere denbora gutti zan Nati'k *novela rosa* deritxenetako batean irakurri zuan gaztelu bateko kondearen maitasunezko hartu-emanak neska txiro batekin. Ia berria ematen duan gaztelu hartan zebiltzelarik, Lopez hango kondea iduritzen zitzaion, bazirudian morroiak eta aintzineko gudu-lariak euren burdinezko janzkiekin agertuko zirala bazterretatik.

Berriz Palma'runtz jeisterakoan pharmazi batean sartu ziran eguzkiaren kontrako koipea erostera.

Lopez'ek ehun pesetako billete bat eman zion saltzaileari eta ordu-bethe baino luzaroago egon behar izan zuten bere patxada handiko hizketaldia entzuten, ia-itauntzen zizkion erdi-galderak ia-erantzuten eta noiz bukatuko othe zuan igarri ezinik.

Badakite Palma'n egondako guztiak ez tala eman behar han inoiz billete bat denda batean sartu ezker, diru juxtu juxtua baizik, eta ez tala erantzun behar bai edo ez bakhar bakharri baino, zerbait galdetzen dizutenean. Bestela, kanbioak itxaroten zagozalarik, ikusten dutenean ezin duzula ihes egis, eurei denporea pasatzen laguntzen

edukiko zaituzte beste erosle bat edo dendea isteko ordua heldu arte. Baliteke erretorika luze bat amaitzea eta suberte askorekin, zuk azkeneko galderen bati bai edo ez baxharrik erantzun ostean libre gelditzea dendatik irtetako, bainan bai edo ez erantzun beharrean zerbait luzeagoa ihardesten badiozu, seguru atherako dizula beste erretorika bat, lehengo baino luzeagoa. Egunoro heltzen dira ugartera turista inuxenteak hau ezta kitenak. Han erlojuak aphaingarriztat baxharrik dituzte, hango jendeak eztu inoiz prisik. Behin gazte bat ethorri zan Palma'ra goiz goizean Barzelonatik itsas-huntzian, egun bi ugarteaz igaro ta atzera joateko Mallorca'ko gauzetatik ikusgarrienak ikusi ostean. Bainan heldu bezain laster denda batean sartu zan egunorokoaren erostera, ta ehun pesetako bat eman zuan ordaintzeko. Kanbioak atzera eman ziotenerako amaituta zegoan goiz hura. Handik bazkaltzera joan zan eta jatetxeko morroiari eman zikkion dendan hartutako kanbio guztiak. Arta'ko har-zilhoak ikusteko asmoz, galdetu zuan arratsaldean eia zein ordutan atheraten zan autobusa hara joateko, eta oraindik denbora pixkat zuala, ta gauza batzu erosi behar zituala Barcelona'ko adiskideei eramateko, ta denda batean sartu zan. Hasi zitzaion hango nagusia hizketan, eta noizik behin galderen bat edo itandu zion. Berak, bai edo ez baxharrik erantzun beharrean, zerbait esan zion, luze xamarra, eta orduan ilhunabarreraino egon zitzaion bestea berbaka gelditu gabe. Etzan beraz joan Arta'ra eta gainera etzuan erosi beste dendetan erostea falta zitzaiona. Palma'n bertan igaro zuan gaua. Biharamunean goiz jeiki zan, beta nahikoagaz Arta'ra joan eta, behinik behin, Palma'ko gauzen bat edo beste ikusteko: katedrala, Bellver'ko gaztelua, eta zerbait. Bainan huntan hasi baino lehen, sartu zan denda batean beste gauza bat erosteko. Hasi zitzaion saltzailea berriketan, bainan berak prisa zeukan eta ehun pesetako paper bat eman zion, arin ordaindu ta berehala kalera irtetako. Besteak, hartu dirua, zabaldu diru-gorde-lekua, ta sekulako hizketaldirik luzeenarekin hasi zitzaion kanbioak eman gabe. Entzule gaixoak etzuan aditzen ezer. Geldi geldu zituan begiak kajoiari so, eia kanbioak noiz atheraten zikkion. Azkenean eman zikkion bai, bainan berandu zan Arta'ra edo inora joateko bazkaldu baino lehen. Saltzaile haren berriketeaz buruko mina sartu zitzaion, eta aspirina papertto bat erosteko pharmazi batean sartu zan bazkalostean. Hasi zitzaion pharmazi'ko gizona eia kanpotarra othe zan, eta «bai» siku siku. Jende asko ethorri zala bezperako huntzian Barzelona'tik eta eia bera be han ethorri al zan. Berriz «bai», bainan orai kopet ilhun ilhunekin. Eman hogierleko bat, eta bestea kajoiak zabalik utzi ta eia lehendik egona othe zan ugarteaz, eta «ez!» asarretuta bezela kajoiari begira. Bestea patxada handiarekin dirua athera gabe eta eia Mallorca gusta-

tzen othe zitzaion, eta orduan, bira egin, athea danba itxi eta karri-kara kambioak utzirik.

«Jesus!» esan zuan pharmaziko gizonak, «gizonaren urduria! Hau da seta txarra!» eta kalera irten eta «eeee!» deitu zuan, «kanbioak ahaztu zaizkitzu!»

Gizona arin joan zan huntzira eta pozik egon zan beranduegi heldu etzanean. Hala bukatu zitzaion Mallorca'tiko ibilaldia. Etzuan ikusi ia ezer ere. Huntzitik jatxi eta lau denda, jatetxea eta ostatua bakharrrik. Bazekian hurrengorako Mallorca'ra prisekin joaten danak zer egin behar duan: kanbioak eraman dirua juxtu juxtu emateko dendetan, eta bai edo ez bakharrrik erantzun bethi saltzaileei.

XIII

Denbora askorekin ethorri ziran eta dendetan ordu asko galdua-rrren, gure senar-emazte berriak lasai ibili ziran Mallorca guztiko baz-terrak visitatzen, Arta'ko har-zilho madarikatuak ahantzi gabe.

Denbora asko igaro zuten plaietan alperreri izugarriari iger egiten eta eguzkia ia bilusik hartzen, erlojuak hotelean utzirik eta zein ileko eguna dan ere jakin gabe. Eta Nati bethi aho zabalik senarra-gaz. Ezin akatsik arkitu, dana egiten zuan ondo. Iger egiterakoan onenetakoa zan. Toki goratuetatik uretara must egiterakoan ere, bazekian aingeruaren xaltoa oso ederto egiten. Eta Nati aho zabalik, gauza guztiak behar bezela egiten zituala ikusirik, poz pozik zegoan denbora guztian.

Bainan gauzak sakonki aztertu ezkeru, etzuan maite gehiegi bere senarra. Maitasuna barik, aho-zabaltasuna zan berak sentitzen zuana. Oraindaino arrotza zan zelanbait beretzat. Ematen zion, bakharrrik azaletik ezagutzen zuala, bainan hau denborarekin konponduko zan noski. Artean trankil eta pozik zegoan Mallorca'ko plaietan buru-hausterik gabe.

Etzitziaon ahaztu postalak herrira bidaltzen Palma'tik. Bere zo-riorntasunaren erdia Arrigorrietako neskeen bekaitzak sortua zan. Pal-ma'ko kafe batean, kanpoan exeria, mahaiaren gainean ezkerreko ukondoa eta postalak Mallorca'ko photographiekin, melokotoiaren azalaren antzeko arpegia esku politaren gainean, azkazal gorriak gaz-tain kolorezko ile ederraren ondoan, urrezko eskuturretakoa ontzu-rrekin egindako zintzilikailuekin, beso borobil liraina bilusik, lumea eskuman, begi politak urrunera so, irrinoa ezpainenetan, hasten zan Arrigorrieta'ko neskak banan bana ikusten irudimeneko begiekin. Bati «ai mutxurdiñ itsusia!» erraiten zion erderaz ahopetik, «zu bethi Arrigorrieta'n eta ni hara zelako leku ederretan. Amorratu hadi ondo!» bainan hau adirazteko beste hitz batzu erabilten zituan. Erderaz idaz-

ten zuan, bainan guk euskaraz ipiniko ditugu hemen: «Edurne maitea, asko orhoitzen naiz zutaz, gu primeran gabiltz, eta ezin igaro Palma'tik zuri gorantziak bidaldu gabe...»

Hotelik garestienetan ibiltzen ziran bethi, eta behin oartu zuan idazteko papera eskatu ezkerro hotelaren izenarekin markatua ematen zutela. Berehalaxe hasi zan ezagun guztiei idazten, jakin zezaten denek zelako tokietan egoten zan senarragaz. Bainan etzion esaten inori: «Zu! hotel huntan gagoz gero!... Etzatzu pentsatu zuek ezagutzen dituzuen toki merkeetatik gabiltzala gu!» ez, edozein aitzaki batekin idatzi, egunaldi onaz jardun, beraz orhoitzen dala, eta hune-lako gauzatzen bat baxharrik. Eskutitzaren markak erranen zuten klaru klaru beste guztia.

Nati'k oso pozik igaro zituan hamabost egun Mallorca'n senarragaz hodei gabeko zeru urdinaren azpian, eguzkia egunoro distiratzten, eta ia konturatu gabe arkitu zan Bilbo'n bere etxe berrian, hodeiz bethetako zeru zikin baten azpian, eguzkiak noizik behin eta zathika baxharrik arpegia erakusten zualarik.

XIV

Lopez erloju baten moduan jeikitzen zan egunoro zortziretan. Gymnastikuak egiten hamar minutu egon eta bainura. Zortzi ta erdietan, erlojuak taaann jotzen zualarik, irten, gosaria hartu, zigarroto bat biztu, egunorokoa gainetik irakurri, ta bederatzia hamar guttiagotan, juxto juxto minutu erdiko musu luze bat eman emazteari ezkerreko mathelean, bethi toki berean, bethi indar berdinarekin..., irten kalera, eta ordu bata ta hamarretan, ez minutu bat goizago edo beranduago, rrrinnn rrrinnn jotzen zuan tinbrea.

Etxea berria ta aphaina zan, tresna modernu guztiakin ornitua, eta gainera neskame bat zeukan. Nati, zeregin gutti edukirik, gogaitu egiten zan senarra ethorri arte.

Lopez'entzat aste-egun guztiak berdin berdina ziran. Ethorri ta bainura eskuak garbitzera, handik mahaira. Nati bethi saiatzen zan neskameari laguntzen, bazkaria garaian prest edukiteko, senarra bethi orduan zintzo zintzo ethorten zala jakinik, eta batzuetan larri xamar ibiltzen bazan ere, lortzen zuan, zelan edo halan, bazkaria otorduan prest edukitea egunoro, huts egiterik gabe.

Bazkalostean beste zigarroto bat erre, arradioko berriak entzun, eta erlojuak hirurak eta hogeit minutu markatzen zituanean, eman emazteari minutu erdiko musu luze bat ezkerreko matelean, goizeko-lakoxea, eta officinara.

Oheratzen zanean, Lopez'ek etzituan uzten janzkiak edozelan,

Nati'ren nebak bezela. Prakak ederto ederto tximurrik gabe, txakea, athorra, galtzerdiak, zapatak... dana ondo ondo gauza bakhoitza bere tokian, behar bezela.

Ezkongei denboretan uste izaten zuan Nati'k gizon guztiak uzten zituztela zeregin hau emakumeentzat, eta bere asmoa zan, senarrari erakastea gauzak behar bezela ipinten. Etzan ba harritu gutti, ikusi zuanean bere senarrak, berez, inork esan gabe egiten zuala hau.

Ohean, bethi toki berean, bethi dana berdin berdin, egon hamar minutu irakurten eta, ajola gutti zein tokira heltzen zan bere liburuan, klask amatetan zuan argia.

Bethi orduaren jopu, goizean berriz erlojuarekin jeiki ta bethiko gymnastikak egin, eta egun guztia bezperakoaren bezelakoxea izaten zuan.

Igande guztiak ere berdin berdinak ziran beretzat, eta Nati'k, aste-egunetan baino hobeto egoten bazan ere, bakhartasunean egon behar ezik, gusto gutti atheraten zioten, eta pixkaka pixkaka, bere bizitza berria gogaikarria iduritzen hasi zitzaion.

Arrigorrieta munduko tokirik aspergarriena iduritzen zitzaion han bizi zanean, eta handik irtetea, mundu huntan eskatu liteken gauzatarik onena zan beretzat. Bainan etzan egon bi ilabethe herrira joan gabe beste itxura betekin agertzen hasi zitzaionean orhoitzapeanean. Hasieran Bilbo'ko jendeaz aspertzen hasten zala iduritzen zitzaion. Arrigorrietako jendea on ona iduritzen zitzaion, Bilbo'n ordea ijito antzeko jende asko arkitzen zuan. Gero Bilbo akatsez bethea ikusten zuan: Arrigorrieta baino zikinagoa zala, egunaldia euritsua goa (eta huntan oso oker zegoan, guttitan izaten baita euria Bilbo'n, Arrigorrietan eguzkia dalarik) eta kaleak basaz zikinagoak Arrigorrietakoak baino, euria ari zanean (eta huntan bai, arrazoia zuan). Arrigorrietan adiskide asko zeuzkan, eta Bilbo'n bat ere ez. Aspertzen hasi ezkeru, bethi zeukan nora jo Arrigorrietan. Bilbo'n ez.

XV

Hasi zan gero atsegin handiagoa bizitzari atheraten. Igande askotan Arrigorrietara joaten zan senarragaz, eta igarri egin zion beronek bihotza' alaitzen zitzaiola jaioterriratze bakhoitzean.

Oso atsegingarria zan Lopez'entzat ere, herri hartara joatea, ezkongai denboretan joan ohi zan bezela, eta nahiz hunegaitik, nahiz emaztearenganako maitasunez, Nati'ren jaioteguna heldu zanean Lopez'ek emaitz harrigarri bat egin zion: *chalet* bat erosi zion Arrigorrietan, «Gure Kabia» zeritxena, indiano batzuk egina, eta ia inoiz jenderik biziten eduki etzuana.

«Gure Kabia» prest zegoan biziten joateko, behar dan guztiarekin ornitua.

Ordutik hasi ta, larunbatetako arratsalde guztietan joaten ziran «Gure Kabia»ra, igandean gauaz atzera Bilbo'ra joateko, eta Nati aste guztietan egoten zan larunbaterako falta ziran egunak kontetan.

Lehen baino pozgarriagoa zan orain Arrigorrieta Nati'rentzat. Poz handiko gauza berri bat arkitzen zion bere herriari orain: neska askoren bekaitza. Etzituan bidaldu alperrik Mallorca'tik pilloka postalak eta eskutitzak. Bekaitz beltzez bethetako neska asko agertu zitzaizkion gabetik goizera. Etzegoan beretzat mundu guztian hau baino gauza pozgarriagorik. Esan liteke luzatu egiten zala Arrigorrieta'ra joaten zanean, bekaitzdunak laburtzen ziralarik, berak irabazitako luzeria galdu ta.

Lehengo neskamea ezeze, orain *chauffeur* bat eta sukaldari bat zeuzkaten.

Opel berrian heldu, «Gure Kabia»ren parean gelditu, beribilzainak burdinezko athe handia zabaldu, sartu berriz, eroan beribilzainak burdinezko athe handia zabaldu, sartu berriz, eroan beribila loretegi'ko bidetik Arrigorrieta'ko *chalet*'ik ederrenaren athe nagusiraino, zabaldu beribileko athea kapela khendurik, eta senarragaz, hain itxura ederreko gizon aberats bategaz, aitz-urdinezko zurubietatik igoten zanean, Nati'ri Arrigorrieta'ko errejinesea zala iduritzen zitzaion.

Eta danetatik pozgarriena zan, bere kontrako hitz-egilerik sutsuenak haur-zarotik harroenak izandako neskak zirala, mutxurdin itsusiak orain, senargai-goserik handiena sentitzen zutenak.

XVI

Igandeak ongi igaroten bazituan ere, sei egun astean egon behar izaten zituan Bilbo'n asperturik. Bainan azkenean zorion handi bat sentitu zuan, senarrak bere arazoak kanpora deitzen zutela ta ostegunean Arrigorrieta'ra eroanen zuala esan zionean, Bilbo'n eta bakhar-tasunean gelditu gabe, etxekoekin eta lagunekin astelena arte egoteko.

Gogoia zuan bere aspaldiko Blanquita ta Trini'rekin egoteko. Hainbeste denboran elkarrekin hitz egin gabe... noiz bukatu heiek elkarri kontuak esaten?

Joan zan ba Blanquita'nera, ta han arkitu zuan Trini be. Badaki irakurleak nola hasten ziran hiru adiskideak batera hizketan aspaldiko denboretan, egun pare bateko gauzak baino etzeukatenean esateko. Zer izanen da orain!... Txapela khendu behar dugu euren aurrean.

Gure senar-emazteak Bilbo'n bizi ziralarik Blanquita ezkondu zan, orainan denbora asko etzala, eta egon ziran biak ezteietan Arrigorieta'n. Tibur zuan izena senarrak.

Tibur ethorri zanean konturatu ziran hiru emakumak hiru ordu egon zirala hizketan. Berandu zan Trini'rentzat eta joan egin zan, bai ta Nati be laster Tiburri eskua estutu ostean.

Blanquita'ren senarra kaiku bat zan. Bethi zigarrortoa biztuta, dana zikintzen zuan errautsez, eta edonora botaten zituan ondakinuzko puntak. Arropak eta, khendu ta edozelan uzten zituan, eta Blanquita bethi ibiltzen zitzaion atzetik agirika. Beste gauzetan ere, Nati'neko gizonen modukoa zan: edozeinen aurrean hasten zan euskaraz, guttien komeni zana be igual esaten zuan edozeinen aurrean, eta abar.

XVII

Bilbo'n arratsalde batean, etxean gogaituta zegoala, hasi zan Nati gogoetatsu senarrak oldozten. Pentsatzen zuan, beste emakume guztiak bera baino zorionsuagoak zirala, senarra euren gustora aldatzen saiatzen ziralarik.

Han zegoan Blanquita Arrigorieta'n, esate baterako. Tiburrek erretan zuan, eta asko; bere emazteak hunela amets bat eduki zezakean: esan ta esan, azkenean tabakoa utzaraziko ziola. Trini'ren aizpa baten senarrak ordea etzuan erretan, eta emakume harek ere amets bat zeukan: esaten zion senarrari ondo dagola gizonak zigarrotto bat noizik behin erretea, eztagola ongi gizon batengan tabako usainik ez botatea, gutti baino ezpada be. Eta bere ilusioa zan, esan ta esan, senarra azkenean erretan hasiko zala.

Nati'ren zoritxarraren handia! Tabakoaren arazoan etzegoan beretzat senarra aldatzerik. Ezin eskatu erretako, zerbait erretan baitzuan. Ezin eskatu, ezta, ez erretako be, ezpaitzitan erretan lau edo bost zigarrotto baizik egunean!...

Emakume guztiei zaie atsegin gizona aldatzea. Ezkongaietan akats asko arkitzen dizkiote euren senargaiei eta gero khenduko dizkiotela pentsatzen ezkontzen dira. Denek ohartzen dute nola aldatzen dan gizona ezkontzearekin. Sarri entzuten dira hunelako gauzak: «Urlia da bai kaikua! Bethi prakak tximurtuta! Arropak orbanez betherik! Bethi botoiak falta zaizkiola!...» Eta ezkondu ostean beste gizon bat bilhakutzen da: inun ere tximurrik ez, dana garbi garbi, botoi guztiak euren tokietan ondo josirik, bizarrak bethi ondo khenduta... «beste gizon bat dirudi» erraiten dute denek. «ezkondu zanetik...» Eta egia izaten da. Laster irakasten dio emazteak prakak arthoski alkian uzten tximurrik gabe oheratzerakoan, bizarrak egunoro khen-

izen, arropako orbanak garbitzen, erorten zaizkion botoiak josten, eta abar...

Senarra bethiko orduan agertu zanean, ez minutu bat goizago edo beranduago, pentsatzen zuan Nati'k arratsalde hartan etzitzaiola alaitzen bihotza. Minutu erdi egin egineko musua ezkerreko mathelean eman zionean etzuan sentitu ezer. Bethiko hitz maitekorrak entzun zizkionean musika zahar gastatua iduritu zitzaion. Jaterakoan erakusten zituan erak etzitzaizkion iduritzen orain lehen bezela meritu handikoak.

Senarrak akatsik ez edukitea zori txar handi bat bezela ikusten zuan orain. Akats gabeko gizon batekin galduta dago emakume bat edozertan deskuidatzen bada. Akatsik-ezak berak dakar berekin ikusmen luze zorritza besteen akatsak ikusteko eta Nati kaskezurreraino asetuta zegoan hunegaitik senarraren akatsik-ezagaz.

A! gizon arlotekin ezkonduetako emakume zoriontsuak!... Nolako itsua izan zan!...

Gizon arlote batekin diferenteak dira egun guztiak. Batzutan goiz, beste batzutan berandu ethorriko zaizkizue etxera, eta musu bat eman ten badizue, eztizue emanen bethi mathel berean, ez ta berotasun berdin eta neurtuarekin. Batzuetan mathel batean, beste batzuetan bestean, beste batzuetan bekokian, edo ahoan. Batzuetan besarkada sutsu batekin, beste batzuetan gerritik oraturik, eta abar. Eztakizu inoiz zer eginen dizun senar arlote batek etxeratzen zaizunean. Edoze lan utziko ditu prakak alkian edo behean, dana tximur tximur ohera joaten danean, eta emazte zoriontsuak bethi edukiko du zerbait esateko, eztu inoiz galduko gizona hobetuko duan itxaropena, «ai gizonak!... gizonak!...» esateko, «nolako kaikuak zeraten danak! Zer izanen litzake emakumerik ezpalego!...» Eta gizon arloteak itsuak dira gainera emakumen akatsak ikusteko. Emazteak bazkaria garaian gerthu eduki beharrean, beranduegi ta oraindaino egin gabe daukanean, gizon arlotea sukaldean sartuko da, ikusteko eia zenbat falta dan, eta aitzakiekin hasi beharrean, bethi izanen da emakumea garrisika dabilena:

«Tira kanpora sukaldetik! Gizonek eztute zereginik sukaldean!»

Eta gizona jan-gelara joanen da, hasiko da berriz egunorokoa irakurten, dana officinan irakurrita edukiarren, saltzaileen propaganda ta dana. Eta gero zigarroto bat bitzuko du denporea pasatzen laguntzeko. Ethorriko da gero emaztea jan-gelara zerbaiten bilha, eta,

«Barka zadazu, deskuidatu egin naiz eta gaur beranduegi eman behar dizut bazkaria. Etzait gehiago gerthatuko hurrengoan...» edo humelako aitzaki batekin hasi beharrean:

«Hor zabiltz» erranen dio, «hor zabiltz orain ere zure bethiko

tabako zikinekin, dana errautsez zikintzen. Har zazu gizona errauts-huntzia!... Ai zuekin ezin leike...»

Eta gizona hasiko da aitzakiekin emakumea hasi beharrean. Gero beranduegi eginen zaio officinarako eta arrapaladan joan beharko da zurubietatik behera oraindik sagarra jaten, eta gabardinea ezkerrez lotuten, emazteak orainan garraisika erraiten diolarik,

«Ai kaiku kaiku!... Lotuizu gabardinea behar dan moduan. Ez-tuzu ikusten okerreko zilhoan sartu duzula botoia? Ai zuek gizonok, gizonok... Danak zerate berdinak!...»

Lopez bezelako gizon akatsbakoekin eztago hunen antzekorik. Bethi garaian eduki behar bazkaria, eta ondo gainera...

XVIII

Azkeneko denboretan, hasi ziran Lopez'en arazoak, gero ta sarriago, gizona kanpora eroaten. Maiz igaroten zituan Nati'k astean hiru edo lau egun Arrigorrieta'n. Eta behin, senarra kanpoan zegoala, hamabost egun egon zan Gure Kabia'n trankil trankil Bilbo'ra joan gabe.

Egun batzutako joan behar izaten zuanean, Lopez'ek maitasunezko hitz asko esaten zizkion bere emazteari, ohiturazko baino luzeagoak emanik musuak ezkerreko mathelean. Bainan bere zereginetik ezutzen parkatzen, eta derrigor utzi behar zuan emazte maitea, beharra bethetako. Oso ondo disimulatuarren, Nati poztu egiten zan, askoz hobeto igaroten baitzuan denporea Arrigorrieta'n senarra ikusi gabe.

Arinegi ethorriko othe zan bildurrarekin,

«Noiz ethorriko zera maitea?» galdetzen zion, erderaz noski, «luzeak egiten zaizkit egunak zugaz pentsatzen kanpoan zagozanean.»

Lopez'ek orduan,

«Ahaleginak eginen ditut arin ethorteko» erraiten zion, «uste dut gehienez hiru egun barru ethorriko naizela atzera.»

«Eia ba maitea» ihardesten zion Nati'k, «luzaroago egon barik.»

Joaten zanean,

«Ederto», esaten zuan bere kolkorako arpegi alai batekin, «orain hiru egun guttienez pozik biziko naiz.»

Lukas'i, Trini'ren aizparekin ezkonduetako gizonari, beste bizi-modu bat eskaini omen zioten, Arrigorrieta'n zuana baino hobea, eta Bilbo'ra joan zan bizitzen, emaztea ta semettoagaz. Gero Nati sarri joaten zan eurenera, etxean aspertua egon beharrean, eta han etxeko lez egiten zan. Bainan hain ondo egonarren, etzuan galtzen erlojuak vistatik. Badiote bakhoitza bere aldetik bizi dirala emak eta erlojuak elkarri jaramonik egin gabe, bainan hau berez hala bada be, badira

exceptioak. Seta txarreko aita duten neskatxak, erlojuari begira egoten dira aitaren bildurrez, etxerako ordua hurbiltzen zaienean. Ez-tugu inoiz entzun emakume batek, seta txarreko senar baten bildurrak eragina, erlojuari begiratu dionik, bainan bai akats-bako senarra duenak. Nati'k etzuan khentzen begia erlojutik etxe hartan zegoalarik. Senarrak etzion eginen garrisika, hori ez, bainan akats bako senarra duan emakumea lotsatu egiten da bere aurrean huts egiterik ttiki-nagaz.

XIX

Gero ta guttiagoa zan Nati'k sentitzen zuan maitasuna senarragaitik. Eta behin baino gehiagotan galdetu zion bere buruari etxean zegoalarik senarraren zain, eia ba othe zuan maitatu inoiz. Hasi zan pentsatzen itsutua egon zala berekin ezkondu zanean.

Ezagutzen zituan senar-emazte guztiak, eurak baino zoriontsuagoak iduritzen zitzaizkion. Han zauden, esate baterako, Lukas ta Asun, bere emaztea. Etzan Lukas akatsbako gizon bat.

Esaten zuan emazteak, gizona galduta legokela bera gabe.

Etzuan erretan, eta hau etzitzaion atsegin Asun'i. Blanquita ta bera etziran iritzi batekoak tabakoari buruz. Erraiten zuan Asun'ek cndo dagola gizon batengan tabakoaren usaina. Etzion berak Blanquita'ren senarrak beste, goizetik gabera zigarrotoa ezpainenatik khendu gabe, bainan neurriarekin bai, komeni zaiola gizonari errete. Eta musker-larruzko tabako-huntzi aphain bat erosi ostean, zigarrotoz bethe ta sakelean sartu zion bere gizonari. Beronek erretan zuan noizik behin zigarroto baten puntattoa, emazteari poz emateko, khea iretsi gabe. Nahikoa egiten zuan gizonak, ezpaitzitzaion atsegin tabakoa. Eta Asun pozik bizi zan, azkenean gizonak erretan ikasiko zualakoan.

Ematen diozue muttiko koskorrei jostailu bat eta berehalaxe hasten zaizkizue ahaleginetan barneak ikusteko hautsi arte gelditu gabe. Ematen diozue gizon bat emakume bati, eta ikusten dueneko hasiko da bere gustora aldatzen. Erretan badu, ohitura itsusia khentzen saiatuko da. Ezpadu erretan, ohitura ederra irakasten saiatuko da. Janzkiak aldatzen dituzten bezela, luzetu hemendik, zabaldu handik, hala hasiko da gizonarekin, ohitura hau khendu, bestea irakatsi, ta hola. Bainan hau debekatuta dago akatsbako gizon bat tokatu zaion emakumearentzat. Halako gizon batekin eztago emaztearen gustora aldatzerik.

Zelako gorrotoa sentitu zuan Nati'k arratsalde batez, arasea zabaldu zuanean senarraren gauzak ikusteko, dana txukun txukun, gau-

za bakhoitza bere tokian ikusi zuanean!... Etzuken ipiniko hain ondo emakume batek.

Bere senarrak etzuan galtzen ezer sekula. Etzegoan bildurrik, etzan inoiz hasiko, gauzen bat ezin arkitu, ta eia ikusi othe zuan emazteari galdetzen. Eta etzizaion ahaztuten sekula ezer.

Ethorri garaian zintzo zintzo ondo dabilen erlojua bezela, eta musua bethi bezela eman zionean, bethiko lekuan, eta bethiko luzeriaz, aitzo bat eskuan eduki balu, bihotzean sartuko ziokean.

Eta gero gabaz... eman egidazu eroapena, Jaungoiko maitea, hau gabero gabero jasaiteko!... Bethi bezela, juxto juxto hamar minutu irakurri, eta ajola gutti zer irakurten zuan, igual zathirik jakingarri-nera heltzen bazan ere, klask itzaltzen zuan argia. Laster lokhartzen zan.

Gau askotan egon zan Nati gelaren ilhuntasunean, lo hartu ezinik, senarrari begira gorrotorik bizenarekin.

XX

Blanquita aspaldi hildako militar baten alabazurtza zan, eta anai bakharra be militarra zuan. Aita bizi zan denboretan Burgos'en, semearekin joaten zan sarri lur-peko arnotegi batera *tiro al blanco* delako jokoan saiatzera, eta auzoak ez molestatzearren ixiltzeko tresnak ipinten zizkioten pixtolei. Behin Blanquita'k Nati'ri erakutsi zion aita zanaren pixtola ta ixilerazteko tresna hura. Ondo ohartu zuan Nati'k non zegoan gordeta, ia inoiz ukutzen etzan toki batean.

Behin, telephouua jo ta jo zegoalarik, joan zan Blanquita, Nati baxharrik utzirik gela hartan, eta beronek, hartu pixtola ta ixilerazteko tresnea ta esku-poltsan sartu zituan. Ordutik aurrera toki guztietara eramaten zuan pisu hura esku-poltsan.

Gau askotan egon zan luzaro pentsatzen tiro batez bukatuarazi behar zuala Lopez'en bizitza. Ezin zuan gehiago bizi berekin, eta etzegoan ezkontzetik ihes egiterik tiro batez izan ezik. Bainan zer gerthatuko zan gero bere gelan gorputza arkitzen bazuten?

Halaz ere, gau askotan egon zan itxarturik senarrari pixtolaz puntetan, bainan etzan inoiz ausartu su egiten.

Egunaldi onakaz sarri eramaten zuan senarrak Arrigorrieta'ra, be-rak kanpora joan behar zuala-ta. Azkeneko denboretan Lopez'en arazo-en hartu-emanek etzioten bakerik ematen gizonari.

Behin, Nati «Gure Kabia»n zegoala, oso berandu ethorri zan gabaz. Andrea ohean zegoan lokartu ezinik, eta entzun zion senarrari nola zegoan hizketan beste gizon birekin baratzean, Lopez ahopetik eta ahalik ixilen berba egiten saiatuarren. Nati leihotik begira jarri

zan, eta laster ikusi zuan etxeruntz zethorrela besteek kanpoan itxaroten zutelarik. Emakumea berriz sartu zan ohera, eta gizona ixil ixilik igon zan zurubietatik. Ikusi zuanean bere gelan sartzen zala, Nati'k lo zegoala sinhestarazi zion. Joan zan gizona orduan irakurgelara, eta zabaldu zuan han zeukan kutxa bat. Athera diru billete eskukada galanta ta berriz itxi zuan kutxea, Nati atzera ohera joaten zalarik beatz puntaz eta ortutsik, athe atzetik begira egon ostean. Doi doi heldu bere gelara, ta Lopez berriz zurubietatik ixil ixilik. Jeitxi zan baratzera, ta kanpoan zauden gizonen eman zien dirua. Besteek paper bat eman zioten diruaren truk. Eta, ez-ezagunak joan ziranean, han gelditu zan bera, baratzeko atheko argian, papera irakurten. Gero, bera be joan zan.

Rrrannn rrrannn egin zuan Opel'ek; urrutiratu zan ia zaratarik gabe gero ta ixilago, eta laster, kirkirren kantua ta igel baten kro kroa baino etzan entzuten.

Lopez'ek etzion esan ezer inoiz bere emazteari gau hartako agerrialdiaz, ez ta beronek ere, etzion galdetu, ta hala gelditu ziran gauzak.

Handik hamabost egun edo, berriz entzun zion hizketan lehengo bi gizonekin loretegian oso berandu gabean, eta berriz sinhestarazi zion lo zegoala, bere gelan ixil ixilik sartu zanean. Bainan orduan *negligé* bat jantzi, pixtolea ixilarazlearekin hartu, ta baratzera irten zan atzeko aldetik. Han zegoan bere senarra gizonekin hizketan asarretuta. Batzutan entzuten zien hitz batzu. Frantsesez ari ziran.

Azkenean joan ziran gizonak eta Lopez bakharrik gelditu zan urduri, paper bat eskuan, eta hasi zan irakurten etxearen atzealdeko argian.

Larrosondo batzuek estaltzen zuten gerritik behera. Nati'k orduan, apuntatu pixtolarekin eta plop! egin zuan. Lopez lurrera erori zan zaku bat bailitzan.

Nati berehala sartu zan etxean ixil ixilik. Erantzi *negligé* delakoa, ta ohean sartu zan.

Bederatzietan ohetik jeiki ta atze-aldeko leiho batetik begiratu zuan. Etzan ikusten Lopez'en gorputza, larrosondoak estaldua, bainan seguru han zegoala, begiratu ta begiratu, ta zapata baten puntattoa ikusten baitzitzaion.

Ondo ondo garbitu zituan pixtolea ta ixilarazlea trapu batez, atzen aztarnak khentzeko. Nati'k bazekian hau beharrezkoa zana, amaika bider irakurri baitzuan polizi-eleberrietan. Gero trapuaz oratu ta eskuakin ukutu gabe esku-poltsan sartu zituan.

Hamar ta erdietan Blanquita'nera joan zan. Bere adiskide mamia josten ari zan pixtolaren gorde-lekuko gelan. Irakurritako liburu bat zekarkion, Blanquita'k utzia, eta beste bat eskatu zion. Joan zan Blanquita bilha eta Nati'k berehala utzi zituan pixtolea ta ixilarazlea

euren tokian esku-zapiaz oraturik, eta jakina, eskuaz ezertarako ukutu gabe.

Blanquita'k etzuan igarri ezer liburuarekin ethorri zanean.

Trankil trankil joan zan gero Nati etxera liburuarekin. Senarraren gorputza arkitzen zutenean zeinek igarri berak hil zuala? Etzegoan bildurrik. Hasi zan pentsatzen etzala egonen gaizki alargunen janzki beltzekin, eta bazekian ia zein modelo eginaraziko zituan, senarraren heriotzak ematen zion atsekabea jendearen aurrean erakusteko. Bainan pozik zegoan barrutik. Orhoitu zan Manu'z. Orain etzizaion iduritzen gaizki. Berriz ethorten bazitzaion (eta konponduko zan bera hau lortzeko) etzion harrera txarrik eginen. Asko egin giteke akats bethetako senar batekin. Lehenengo lehenengoz, jendearen aurrean euskaraz ez egiten irakatsiko zion. Gero beste akats guztiak ere, banan bana khenduko zizkion.

Sekula etzan sentitu hain ongi ezkondu zanetik. Gabaz ederto egin zuan lo. Oraindik etzuten arkitu Lopez'en gorputza, bainan etzegoan prisik, arkituko zuten.

BIGARREN PARTEA

(J. K. L. jaunak idatzia)

I

Gosaria hartzen negoan nere adiskide Poirot'ekin goizeko bederatzietan. Oldozkor zegoan bera eta itauntzen nizkion galdera guztiei bai edo ez bakharrrik erantzuten zidan. Agerian zegoan zerbait zera-bilela buruan biraka.

«Berri txarren bat ekarri al du correoak?» itandu nion.

«E?» egin zuan berak, «a!... *oui mon ami.*» Eta eskutitz bat sakeletik athera, zabaldu, eta mahai gainean utzi zuan nere aurrean.

Guthuna España'tik zethorren. Huna zer zion:

«VILLA GURE KABIA

»ARRIGORRIETA

»BIZKAIA

»Jaun agurgarria:

»Beharrezkoa zait detective trebe baten laguntza eta zu deitzea
»erabagi dut. Arrisku handi batek mehatxatzen nau eta ez tut nahi
»poliziangana joaterik. Berbaz azalduko dizut zergaitik.

»Lagunekin nengoala heldu zitzaidan zure berri lehenbiziko aldiz
»uste gabetarik. Gehienek munduko detectiverik trebeena zerala esa-
»ten zuten. Beste batzu, arras gutti egia esateko, zure kontra hasi
»ziran: toki guztietara heriotza daramazula zurekin, zu ethorri arte
»inor ere ez tala inoiz hiltzen, zure azalpenak jarraiturik egiten dirala
»heriotz guztiak, zuk gero misterio guztiak argitu ahal izateko mo-
»duan, eta abar.

»Badakit nik bethi dabilela bekaitza gizon handi guztien atzetik.
»Eztitut nik sinhesten gezur hauk, zure laguntza eskatzea duzu fro-
»garik handiena.

»Utz ezazu mesedez esku artean darabiltzun guztia eta ethor zaito
»Arrigorrieta'ra ahalik arinen. Ziur nago ez tirala hasiko heriotzak
»kasu huntan zu ethorri ta gero. Arin ezipazera ethorten bai, bildur
»naiz orduan heriotz bat edukiko dugula: nereaa.

»Esaten badidazu telegraphoz noiz heltzen zeran, beribil bat ir-
»tengo zaizu Irun'a, mugatik Arrigorrieta'ra ekarri zaitzan. Hemen,
»*Villa Gure Kabia*'n egonen naiz zure zain.

»Berriz eskatzen dizut ahalik arinen ethorteko mesedez.

»Eta besterik gabe, zure serbitzurako naukazu.

J. L. Lopez.»

Guthuna frantsesez idatzita zegoan.

Dardar zegidan pultsuak atzera eman nionean.

«Eskutitz laidogarria benetan» esan nion, «zure instructioak har-
tuta egiten dirala heriotzak!... hau zu erailea zerala erraitea da».

«Bai, hala da», ihardetsi zidan berak oldozkor, begiak zabalik
eta geldi geldi, mahai gaineko lore-huntziari so.

«Zer... joanen al zera?»

Poirot'ek baietz egin zuan buruaz, begiak esandako tokitik khendu
gabe. Azkenean eskuturra jaso, begiratu erlojuari, eta

«Bederatziak dira» erran zuan, «trena hamaiketan atheraten da. Maletak atontzeko eztugu behar denbora askorik, beharrezko gauzak soilik eramanen baititugu. Azter dezakegu eskutitza astiro».

«Beharrezko gauzak eramanen ditugula?» galdetu nion, «zer ba, zurekin joatea nahi duzu ala?».

«Zergaitik ez? Zeuk esan zenidan atzo eztaukazula orain lan askorik eta.»

«Tira ba, joanen naiz nahi baduzu.»

Nere adiskidea eskutitzari begira egon zan ixilik une batean.

«Zer dala-ta uste duzu zuk nere kontra entzundako hitz hoik idatzi dizkidala?» esan zidan gero.

«Hercule» erantzun nion, «zu bethi joaten zera heriotzak egiten diran tokietara inor hil baino lehen, hori egia da, bainan erhailek zure azalpenak jarraitzen dituztela erraitea gehiegi da. Inor hiltzeko azalpenak ematen dituana erhaile bat da, eta zu etzera erhaile bat. Eztut ulertzen ahal nola ausar diteken halako gauza itsusi bat idazten. Eta besteei entzunarren sinhesten eztuala erraitea ezta nahikoa. Eztut inoiz entzun aitzaki pobregorik».

Begitada bat bota zidalarik, brist egin zuten nere adiskidearen begiek disdira berdeekin, barruko urduritasuna erakutsirik. Inork ere ezitu botaten begietatik disdira berdeak edo beste edozein kolorezkoak, ez barruko, ez kanpoko urduritasunak sortuak, Hercule Poirot izan ezik.

«Parbleu!» egin zuan, «horrek eztu entzun ezer nere kontra. Hori inoren eritxia barik, bere susmoa duzu».

«Baliteke, baliteke...»

«Ikus dezagun mapa huntan eia non arkitzen dan Bizkai'ko Arri-gorrieta hori» esan zidan tolestutako mapa handi bat mahai gainean zabalduz, «baldin gia hunek gezurrik ezpadio, herri ttiki ta polita da, Bilbo'tik berrehun kilometro baino guttiago».

II

Joan ginean maletak atontzera. Maleta ttiki bat baino ez bakhaitzak.

Hartu taxi bat eta tren-geltokira. Gelditu ginean bidean J. L. Lopez'i telegrama bat ipinteko.

Gero Frantzi'ko zelai berdetatik zehar ordu asko trenean.

Irun'a heldu gineanean, Douane eta Aduana igaro ta berehala, gizon bat hurbildu zitzaigun.

«Pardon. Zu al zera Mr. Poirot?» galdetu zion frantzesez nere adiskideari bere biboteak ikusi bezain laster.

«Oui, monsieur.»

«Zathoze mesedez, hortxe utzi dut beribila.»

Klausk eta rrrannn rrrannn... Irun'dik zeihar Bizkairuntz.

Nere adiskidea gogoetatsu zegoan. Ni leihotik begira jarri nintzan adi adi.

Askotan irakurri dut Frantzia'n baino askozaz jende guttiago bizi dala España'n kilometro kuadraduko. Hau gezur handi bat da. Etxez josiak ikusi genitun-mendi guztiak, eta ozta oztan herri bat igaro eta beste bat agertzen zitzaigun.

Beste gezur bat: eztagola industririk España'n. Frantzia'n baino gehiago be bai. Toki guztietan ikusten dira lantola handiak euren khebide luzeekin. Paris'en inguruetan izan ezik, hau ezta ikusten Frantzia'n. Eta Madrid'etik hain urrun hau ikusten bada, athera zazute khontua zer izanen litzaken Madrid'era hurbilduko bagina.

Zoritxarrez ezkenduan arkitu *toreador* bat ere bide guztian.

Bizpahiru minutu gelditu ginean herri ttiki batean jendea dantzan ikusteko. Hiru gizon zauden soinuak jotzen, batek atabala bakharrrik, eta beste biek, ttuntun bana ezkerretik zintzilik, palu bakhar batekin eskumaz ttuntuna eta ezkerrez, ahotik putz eginik, tresna beltz bana, metal zurizko ahoko ta eraztunekin eta atzetako zilhoekin. Musikeru gutti eduki eta hala konpontzen ziran ahalik instrumentu gehien jote-ko. Tanbor gehiegi, erranen duzue behar bada, bainan tanborra ezpada, nola jo beste tresna bat, ezkerre ta ahoa lanean ari dirala, gelditzen dan esku bakharrez?

Jendeak oratu gabe egiten zuan dantzan, España'n ohi dan bezela.

Harrigarria da, bainan benetan erran behar dut enuala ikusi *toreador*'ik han ere.

Sinhetsi bere ezтитеke zelan sartu diran Europa'ko janzkiak España'ko bazter guztietatik: alperrik begiratu nuan neska guztien buruetara *peineta* baten bilha, danak buru hutsik, Europa'ko moden arauera, etzeramaten ezer ere ilegainean. Ez ta gizonen arte be, enuan arkitu kapela *cordobes* bakhar bat ere. Bakharrrik Frantzi ta Beljika'tik sartutako «basque» edo txapela giza-buru guztiak estaltzen.

Ezkenduan betarik eta ezkinean gelditu *cante flamenco* delakoa entzuteko dantzak bukatu ostein.

Oso berezia da herri ha. Han etzan beste herrietan bezela. Etzauden han emakume bat eta gizon bat soil soilik dantzan eta beste guztiak begira konpasa txaloka markatu eta noizik behin «*jole!*» esaten, emakumea *volantes y lunares* delakozko gona luzearekin, eta gizona txake laburra eta kapela *cordobes*'arekin: ez, han zaharrak bakharrrik zauden begira, eta ostantzeko jende guztia dantzan.

Urrutiratzen ginealarik, ohartu nuan herriaren izena azkeneko etxearen horman: Michelin. España'ra joaten bazerate, ez ahaztu herri hau bisitatzen, batez ere jai-egun batean. Etzaitzue damutuko.

III

Gure beribilzainak zuzen zuzen eraman gindun Arrigorrieta'tik zeihar *Villa Gure Kabia*'ra. Hara heldu ta baratzeko tinbrea jo ostean, joan egin zan, beribila garajea sartzera.

Neskame bat irten zitzaigun burdinezko athera.

«*Monsieur J. L. Lopez?*» itandu zion Poirot'ek.

Neskamea españolez hasi zitzaigun, baina guk ezkenion ulertu hitz bakhar bat ere. Aho zabalik gelditzen gineala ikusirik,

«*El señor Lopez*» esan zigun astiro astiro, «*no está*» eta atz batez ezetz eginik, «*en casa*» bukatu zuan etxea apuntaturik.

Poirot'ek eta biok, hizkuntzak ikasteko erreztasun handiko gizonak, biok batera ulertu genion ederki oraingoan. Etzegoan etxean gure gizona.

Zer egin orai? Ezkenduan igurikitzen holakorik. Nere adiskideak, «*Eztakizu noiz ethorriko dan?*» galdetu zion astiro astiro frantzesez.

Neskameak sorbaldak jaso zituan, berak etzekiela adierazirik.

«*Galdetu madame'ri, s'il vous plaît*» esan zion Poirot'ek astiro astiro eta klaru klaru, atz batez etxea apuntaturik.

Joan etxera, ethorri berriz, eta

«*Ha dicho la señora que no desea comprar nada*» esan zigun neskameak, berak ere astiro astiro ta klaru klaru. Andreak ere etzekiela noiz ethorriko othe zan jauna.

Orduan gu biok, maletak hartu, bira egin. eta herriruntz joan ginean oinez.

IV

Ezta Arrigorrieta irakurleak pentsatuko luken moduko herria. Ez-titu hormak elhurra bezain zuriak, danak ia egunoro kareaz pintatuak; eztira ikusten bertako etxeetan behe-aldeko leihoak *reja* deritzen burdinezko sare ederrekin ornituak, neska polit bana barrutik kalera begira begi beltzekin; eztabiltz gizonak astiro astiro kapa luzeekin gitarra bana kapapean, edo leiho ondoetan barruko neskeagaz hize-tan, edo gitarrea joten beretzat. Ez, Arrigorrieta'k Europa'ko edozein tokiko herria ematen du. España'ko touring propaganda guztia ezta gezur handi bat baizik. Udan baxharrik atheraten dituzte kapel cor-

dobesak, kapak eta, touristak enganatzeko. Orduan zuritzen dituzte hormak kareaz, eta ipinten dituzte gezurrezko leihoak burdinezko *reja*'kaz dendak dagozen tokietan. Touristak joaten diranean gorde dana hurrengo udarako eta gure herrietako chituren antzekoekin hasten dira.

Nik kapel cordobes berri bat nekarren maletan, okasio huntan janzteko, eta berriz khendu ta gorde egin behar izan nuan, muttikoak atzetik zethozkidala ikusi ta.

«Hotel» hitza internacionala da. Berehala ulertu ziguten muttiko batzuk galdetu gendueneko, eta azkenean arkitu gendun ostatu. Hartu aparia ta oheratu ginean. Telephonista pare baten moduan egin gendun lo biharamuneko bederatiak arte.

V

Gosaria hartzen gendularik,

«Zer gerthatu othe zaio Lopez jaunari», galdetu nion nere adiskideari, «gure zain ez egoteko eskutitzean agintzen zizun bezela?»

«Goizegi da esateko», ihardetsi zidan, «bainan bildur naiz beranduegi heldu gerala.»

«Berandu? Ozta oztan eskutitza irakurri ta, ia maletak atontzeko betarik gabe, trenean sartu ta berandu?»

«Bildur naiz hil othe duten.»

«A, hori bai...» erran nion, «ni be enintzake harrituko hila arkituko bagendu... esandako tokian egon eztanean...»

Ostatuko andreak bazekian frantzez pixkat. *Monsieur le Commissaire de Police*'n gana joan nahi genduala esan genionean, muttiko bat deitu, eta gurekin joateko esan zion, *Guardia Civil*'en etxera. Badirudi hala esaten dala españolez «*Chez Monsieur le Commissaire*».

España'n etzera harritu behar inoiz, ajola gutti zer ikusten duzun *Commissaire*'nera heldu ta emakume lodi bat ikusi gendun, adabakiz bethetako kalzonzillo batzu eskegiten soka batean, beste arropa zuri busti askoren ondoan. Gonatik oratuta, urthe-bethe ta erdiko muttiko mokoti bat negarrez.

Poirot'ek

«*Pardon, madame*», esan zion, «*Monsieur le Commissaire, s'il vous plaît?*»

Andrea gure begira jarri zan harrituta, eta hasi zan eskuak gonan legortzen, muttikoak denbora guztian negar egiten zualarik gelditu gabe, arnasa hartzeko izan ezik.

«*¿Quiés caxar? ¡Esaborio ma que esaborio!*» esan zion muttikoari. Beronek, ekin negarrari berotasun eta indar berriekin. «*¡Manué!*»

deitu zuan gero andreak etxeari begira, «*mira a ver qué e lo que quié este señor*».

Berehala agertu zan *gendarme* edo, España'n esaten dan bezela, *guardia civil* bat.

Mr. Poirot'ek *carte de visite* bat athera eta *commissaire* jaunari emateko esan zion.

Guardia civil'a joan zanean gu zain gelditu ginean. Nere adiskidearen izena mundu guztian ezagutzen da. Guk ezkenduan ulertzen oso ongi espainola oraindaino, bainan barrutiko elkarrizketak entzunik, igarten gendun zelako iskanbillak eta harat-hunatak sortzen zituan nere adiskidearen izen ospetsuak. Iduritzen zitzaigun ikusten gendula nola ipinten zuten dana txukun txukun, eta gauza guztiak euren tokietan gure agerraldirako. Frantzesez edo ingelesez mintzatu-ko balira baino klaruago ulertzen gendun nola gelditzen ziran harrituta, bat batean heltzen zitzairen ustegabeko ohoreaz, gure detective ospetsua euren arte edukiteaz.

«*Oye Ramire*», esaten zuan batek barruan, «*no sé lo que querrá ete tío*», (*tío* erraiten diote espainolez Poirot'en antzeko gizon handiei) «*no se entiende ni jota e lo que ise. Creo que e un franchute*».

«*Amo a ve*», zion beste abots batek, «*Her... Hercule Pierró. Mala puñalá le den. Lo mehó e que guardemo la baraja y xamemo ar sargento*».

Orduan baten bat zurubietatik gora hasi zan. Minutu batzu, eta sartzeko keinuak egin zizkigun. Ohituraz bezela, Poirot'en txartelak athe guztiak zabaltzen zizkigun.

VI

Guardia civil'en agintariak jezarteko adierazi zigun alki bi eskuaz erakutsirik. Eskuan zeukan Poirot'en txartela, eta beste *guardia*-bati berbaz esaten ziona, beronek makinaz idazten zuan. Underwood zahar baten aurrean, bere ondoan exerita, tiki taka ari zan berau idazten hitzak entzuten ziran bezain agudo.

Irri-egingarria zan hunela ibiltea gu enganatzeko, sekretarioari eskutitzak idaz-arazten eta bide batez gurekin hizketan, gauzak banan bana egiteko betarik ezpalu bezela. Oso ondo genkian guk etzegoala lanean gu ethorri gineanean, eta *guardia civil* batek bere bilha igou behar izan zuala, gure agerraldiaren berria jakin zezan.

«*Antonio Fernández González*», idazarazten zion sekretarioari, gu ethorri ezpagina bezela, «*sargento comandante del Puesto de Arrigorieta de la 210 Comandancia de la Guardia Civil, por medio del presente atestado hace constar los extremos siguientes. Dos puntos y*

aparte. Que a las nueve y cuarenta y cinco horas del día 25 de noviembre de 19..... se presentó en esta Casa Cuartel Don Hércules, con hache, Poirot, terminado en te, el que preguntado por las generales de la ley dijo llamarse como arriba se consigna, de...»

«¿Que edad tiene usted?» galdetu zion azkenez Poirot'i eskutitza bukatu gabe, bestea eskuak jasota, lanean jarraitzeko prest gelditu baitzan.

Eia zer nahi othe zuan izan zan noski, gure ustez, nere adiskideari galdetu ziona orduan, lana aphur batean geroko utzi zuanean. Garaia zan.

«Je veux parler avec monsieur le Commissaire» erantzun zion nere adiskideak.

«¿Cuántos años dice usted?»

«Monsieur le Commissaire.»

«Parece que dice cincuenta y tres... ¿Qué edad ha dicho, por favor?»

«Le Commissaire de Police.»

«Cada vez le entiendo menos... Oye Manuel, vete a buscar a ese que sabe francés... a Argala. Dile de mi parte que haga el favor de venir. El nos aclarará este lío», esan zion guardia civil bati. Badirudi Commissaire jaunaren bilha bidaldu zuala.

Hamar minutu igaro, eta gizon batekin agertu zan. Gaizki jantzia, bi eguneko bizarrekin eta korbatarik gabe, etzirudian Commissaire jauna.

Gizonak frantzesez zekian eta interprete bezela lagundu zion Poirot eta sarjentoari elkarrekin hitz egiten.

Berriz esan zion Poirot'ek Commissaire jaunarekin hitz egitea nahi zuala. Argala'ren laguntzaz arin azaldu zan dana. Eia denunzi bat egin nahi othe zuan, eta ezetz. Etzegóala Arrigorrieta'n Commissaire'rik, ez ta polizirik ere. Guardia civil'ak bakharrik, eta sarjentoa zala han nagusia. Poirot'ek J. L. Lopez'en eskutitza erakutsi zion. Argalak itzuli zion españolera. Sarjentoa harrituta gelditu zan. Hartu telefonua eta numeru bat eskatu zion central'ari.

«Mi capitán», esan zuan belarri-tresnea ezkeraz oraturik, «aquí el sargento Fernández. Hay un francés aquí que dice llamarse Hércules Poirot, un tipo raro que no sabe nada de castellano. Tiene una carta de J. L. López en la que le dice que teme le maten si no viene en su ayuda.»

Gelditu zan ixilik belarri-tresnetik entzuten eta,

«No, mi capitán, Pauró no, Poirot», ixildu zan berriz eta, «sí, mi capitán, lleva bigotes grandes», eta gero «¿dice usted que es belga y no francés?» Galdetu Argala'ri belarri-tresnea eskumaz estaldurik, eta «sí, mi capitán, es belga». Entzun berriz ixilik eta, «¿cómo dice?»

¿Que si he leído novelas de Hércules Puaró? No, mi capitán, y aquí nadie ha oído nunca ese nombre.» Beste hari puntatik zethorren abotsa entzun eta,

«Sí, mi capitán.»

Berriz entzun eta,

«Sí, mi capitán.»

Beste ixil-une bat urrutiko abotsa entzuten eta,

«A la orden, mi capitán.»

Eta klik eskegi zuan belarri tresnea.

Argala'ren bitartez gero Poirot'i mesedez berekin ethorteko *Land Rover* batean kapitanarengana.

VII

Igon aldapaz gora, jatxi aldapaz behera, bira eskumara, bira ez-kerrera, igon, jatxi, biratu eta biratu, ta azkenean Bilbo'ra heldu ginean kapitana'ren officina'ra. Argala be gurekin zethorren.

Guardia civil'en kapitanak españolez hitz eginik, eskua eskaindu zion Poirot'i eta gero niri. Argalak itzultzen zituan bere hitzak frantze-sera eta gero gureak españolera.

Poztuten zala Poirot handia ezagutzeaz. Uste zuala ezagutu baino lehen, nere adiskidea gezurrezko liburuetakoa *detective* bat baino etzala eta asko harritzen zala haragizko gizona zala ikusiaz. Eia liburuek egia esaten othe zuten bere eginak khontatzen zutenean, berak mendian serbitzuan gogaituta zegoalarik irakurten zituala, eta orai arte dana gezurra zalakoan egon zala.

Poirot'ek, sartzen zutela batzuetan gezurren bat, bainan gehiengtan egia esaten zutela.

Eia J. L. Lopez'en eskutitz bat othe zeukan, eta baietz. Mesedez erakusteko.

Poirot'ek eman zionean, mahai gainean zabaldu eta paper batzu athera ta ondoan ipini zituan. Frantzesez mintzatzen jakin ezarren, idatzitakoa ondo ulertzen zuan antza.

Adi adi zauden Poirot'en begi zorrotzak eskutitzaren ondoan ipinitako paperei so. Tintea borratua eta tximur tximurak zauden, uretan egon ostean leihortu balira bezela.

Eskutitza irakurten zegoalarik kapitana barrezka hasi zan. Argala'ren bitartez esan zigun gero hasi zirala heriotzak Poirot ethorri bezain laster, han aurretik idatzita zegoan bezela. Poirot'ek zabal zabalik zeuzkan begi-belarriak.

Gizon bat arkitu zutela ithota itsasondoan, eta ohartzeko zer zeukan sakeletan. Eta paperak eta carnet bat eskuratu zizkion. Age-

rian zegoan, eskutitza idatzi zuan eskuak berak idatzi zituala paper tximurtuak ere. Carneta J. L. Lopez'ena zan

«*Sacré tonnerre!*» esan zuan nere adiskideak, «J. L. Lopez hila!»... eta igarri nion orain zegoala bere saltsan.

Kapitanak gero, Argala'ren bitartez, eia nahi othe gendun berekin joatea *depósito de cadáveres*, edo, euskaraz esateko, gorputz hilak gordetan diran tokira.

Sartu *Land Rover*'ean lehen baino estuago, eta danak hara, Bilbo'ko kaletatik zehar.

VIII

Han *comisario* edo *commissaire* jauna arkitu gendun. Garaia zan. Berau be asko harritu zan nere adiskidea ezagutu zuanean.

Gorputza izara batez estaldua zegoan. Kapitanak oihala jasorik arpegia erakutsi zuan. Handitua eta berdea, ia ustela, denbora asko egon zala hila ematen zuan.

Comisarioa españolez hasi zan:

«*Este no es José Luis López. Ha sido ya identificado por sus familiares. No entiendo cómo han podido encontrarse en sus bolsillos documentos pertenecientes a José Luis López.*»

Etzigun itzultzen dana Argala'k frantzesera eta guk ezkenitun ulertu hitz hauk.

Poirot'ek comisarioari Argala'ren bitartez: beranduegi heldu bazan ere, orain, bere ohoreak agintzen ziola erhailea arkitzea eta ez bildurrik izateko, etzala joanen arkitu arte ta.

Bere hitzak entzun eta harrituak gelditu ziran danak nere adiskideari so, bethi gerthatzen dan bezela bere ziurtasun izugarria lehendik ezagutzen ez tutenekin. Ni harrotuta negoan, ikusirik nola danak aho zabalik uzten zituan.

«*Este tío es idiota*» esan zuan comisarioak. Argala'k etzizkigun itzuli frantzesera izutasun eta harridurazko hitz hauk.

Gero Poirot'ek, Argala'ren bitartez bethi bezela, eia zeinek eta nola arkitu zuan gorputza, ta Algorta'ko plaian muttiko batzuk. Eia autopsia egin othe zioten, eta baietz. Bost egun guttienez zirala ithota hil zala.

Poirot'ek bere serbitzuak kapitanari eta comisarioari eskaini ostean, eskuak elkarri estutu, ta joan ginean handik Argala'rekin. Hartu taxi bat eta Algorta'ra.

Galdetu han, galdetu hemen, bethi Argala'ren laguntzaz, eta azke-nean arkitu genitun gorputza idoro zuten muttikoak.

Gauza guztiak zeatz zeatz jakin arte etziran bukatu nere adiskidearen galderak: nola eta zein tokitan zegoan gorputza, zer ordutan arkitu zuten, eta abar. Galdetu gero hango arrantzale batzui uraren joairak, mapa batean dibujatu, eta dana ondo apuntatu ostean, hartu beste taxi bat, eta Arrigorrieta'ra.

Poirot'ek eskupeko on bat eman eta arratsaldean ethorteko berriz eskatu zion Argala'ri. Joan ginean orduan gure ostatura bazkaltzera.

Arratsaldean berriz Gure Kabia'ra Argala'rekin. Han, Irun'etik ekarri gindun txoferrarekin egin gendun berba lehenbizik. Berak erran ziguna sinetsi behar bada, José Luis López etzan batere itsas-zale, ez omen zeukan, ez yatch'ik, ez ta txaluparik koskorrena be, itsasbazterrez ibilteko leihorretik hurbil. *Chauffeur* harek ez omen zuan ikusi inoiz bere ugazaba itsas-ondotik oinez ibilten ere.

Galdetu gero bezperan ezagutu gendun neskameari, eta berak ere berdin. Noiztik etzan agertu etxetik, eta bazirala sei egun. Inork ere etzekian nora joan othe zan.

Ezkendun jakin gauza berririk sukaldariari mila galdera itandu ostean.

Etxeko-andrea kanpoan zegoan.

Athe nagusitik irten ginealarik, eskutitz bat ikusi gendun zilharrezko bandejatto batean mahai ttiki baten gainean. Besteak ohargabetu ziralarik, Poirot'ek ostu, eta sakelera. Gehiago jakin ezinik, irten handik eta Arrigorrieta'n oinez.

Irrikitzen zegoan Poirot eskutitza irakurteko eta berehala joan ginean ostatura.

Bere gelan sartu, itxi athea, exeri ohe-gainean, eta athera zuan sakeletik. Estalkia *Sr. Dn. José Luis López*'i zuzenduta zegoan. Goian, ezkerreko anguluan, Bilbo'ko banku baten izena. Hautsi estalkia eta athera zuan eskutitza. Españolez idatzita zegoan eta etzan ulertzen ondo.

Hizkuntzaren beattzopoak, beste guztiak baino zailagoa egiten zuan kasu hau nere iritziz. Bainan Poirot'entzat etzegoan garaitu ezinezko zailtasunik. Zabaldtu maleteta eta Español-Français hiztegi bat athera zuan.

Guthun labor bat zan. Bere aginduak bethe zituztela, eta izena azpian berak idaztea baino etzala falta, izan zan bankuak José Luis López'i esaten ziona.

Begiratu erlojua eta zazpiak.

«Ah! *Mon vieux!*» esan zidan, «beranduegi da bankuetara joateko. Bihar goizean joanen gera Bilbo'ra. Artean eztaukagu zereginik».

Euria ari zan. Mendi berdeak ikusten ziran leihotik, zerua hodei ilhunez estalia.

Bethe pipea eta biztu zuan. Ixil ixilik egon ginean une luze batean euria zaintzen.

«Nola uste duzū zuk itho zala gure gizona?» galdetu nion azkenez.

«*Eh bien!*» ihardetsi zidan, «eztut uste gure gizona itho danik».

«*Parbleu!*» esan nion nik, «bere gorputza handitua ta ustela plaian arkitua izan, autopsiak ithota hil zala erakutsi, eta ezta hil gure gizona?»

Poirot'ek J. L. López'en eskutitza athera zuan sakeletik.

«Ohar ezazu zein egunetan idatzita dagon eskutitz hau» esan zidan.

Eskutitzaren eguna 19...-XI-21 garrena zan. Eman nion atzera, zertan zebilen igarri ezinik.

«Zenbatgarrena dugu gaur?» itandu zidan berak.

«Hogei ta bostgarrena» erantzun nion.

«Zenbat egun esan digu comisarioak hilda egon dala gorputza?»

«Bost guttienez» ihardetsi nion.

«Orduan» erran zidan Poirot'ek, «hilda zegoan idatzi zuanean.» Harrituta gelditu nintzan.

«*Sacré tonnerre!* Zelan izan diteke hau?» itandu nion.

«Guk ikusi dugun gorputza ezta J. L. López'ena» esan zidan nere adiskideak.

Poirot'en adimenduaren zorrotza! Aho bethe haginekaz utzi ninduan. Enuan nik susmatzen halakorik Ez ta urrik eman ere.

«Uste duzua orduan gure gizona bizirik dagola?» galdetu nion.

«Horixe da bihar ikasi behar duguna Bilbo'n» erantzun zidan nere adiskide ta detective handiak.

X

Biharamun goizean taxi batean, Bilbo'ra J. L. López'en bankura. Eskutitzpeko izena, edozelan idatzia, irakur ezinezko zirimarra bat baino etzan. Eskerrak gero makinaz idatzia *firmado: J. Echevarría* ikusten zala.

Bankuaren ederra! Dotore dotore jantzitako athezainari galdetu, eta atzekin keinuz erlojuari apuntaturik, hamaiketan ethorten zala.

Ordubethe falta zan ia. Zabaldu athe bat eta areto batean sarzkeko keinua egin zigun.

Exeri jesarleku goxo eta sakonetan eta han egon ginean *Echevarría* jauna ethorri arte, athezainak, Poirot'en txartela eskuan, athea itxi ostean.

Umore txarreko egun batean nere adiskideak aitortu zidan, ergel batzu dirala bere eginakaz idatzitako liburuak atseginez irakurten dituzten guztiak, ots, bere amiratzailleak oro. Etzukean erranen hola-korik Echevarría jauna ezagutu izan balu. Lan guztiak geroko utzirik, arin arin ethorri zan gugana, nere adiskidearen txartela eskuan zualarik. Aphain aphain jantzia, Echeverría jaunak benetako zaldun baten erak zeuzkan, eta gainera oso ederki mintzatzen zan frantzesez.

«Zelako ohorea Hercules Poirot handia ezagutzea!» erran zuan harrituta, bere biboteak begitu eta eskuak beroki estuturik, «bainan exeri zaitze mesedez!»

Poirot'ek.

«J. K. L. jauna, nere adiskide handia» esan zion nere ardura guttiko burura apuntaturik.

«*Comment allez vous* J. K. L. jauna?» egin zidan eskua estuturik.

Eta eskuak estutzeko zutik egon ostean, berriz exeri ginean. Ixil-une laburto bat igaro zanean.

«Zeri zor diot zuen ager-aldiaren ohorea?» galdetu zigun irrino batekin.

Poirot'ek J. L. López'en eskutitza athera, eta irakurteko eman zion.

Etxebarria'k irakurten zuan arte Poirot eta biok gela hura berriz aztertzen hasi ginean.

Gero, irakurten bukatuta, atzera eman zion eskutitza, begitada batekin adierazten ziola oraindaino etzuala ulertzen ezer. Orduan nere adiskide handiak

«Ikusten duzu» erran zion, «nola ethorri naizen Belgika'tik adiskide hunekin, eskutitz horrek diona irakurri bezain laster. Hor erraiten du Lopez jaunak gure zain egonen dala Arrigorrieta'n, bere etxean. Bi egun dira ethorri gerala eta ezta agertu inundi ere. Eztakigu bizirik ala hilda othe dagon. Bere etxean inork ere ez tigu ematen bere berririk. Atzo, neskameei galdetzera joan nintzanean, arkitu guthun hau bere etxean eta eramane nuan. Kezkarik gabe estalkia hautsi ta irakurri nuan. Badakizu, eskatu zidan bezela laguntzeko, bere gauzak jakin behar ditut lehenbizik. Huna zergaitik ethorri naizen zuregana, bere arazoan berri zeatz zeatz jakitea beharrezkoa zaidan ezker, dakizun guztia esan dezadazun.»

Etxebarria jauna oldozkor gelditu zan une batean. Gero,

«Eztizkiogu inoiz erakusten inori, juzgaduaren agindu bat erakusten ezpadigu, gure hartzekodunen kontuak», erran zigun, «bainan kasu huntan, bere eskutitz bat erakutsi didazuen ezker, eztut uste

Lopez jaunaren gurarien kontra joanen naizenik, baldin dana erakusten badizuet besterik gabe.»

Jeiki, ta athe ondoko tinbre bat jo zuan. Laster agertu zan muthil gazte bat dotore jantzita metalezko botoi distiratsu askorekin.

«Joan zaite» esan zion botoidunari, «Urli jaunarengana, eta esaiozu nere partez, J. L. Lopez'en kontuak emateko eta ekarri egizkidazu arin.»

Españolez esan zion hau muthilari, bainan gero frantzesez azaldu zigun guri.

Paperak ekarri zizkionean, hasi zan aztertzen eta,

«Lopez jaunak» erran zigun, «bere titulu guztiak saltzeko agindu zigun, poltsako sal-erosle baten bitartez eta hartutako diru guztia-ekin dollarak erosi ta Dorotea Fernandez'en izenean ipinteko *Union des Banques Suisses* delakoan Lausanne'n.»

«Uste nuan» erantzun zion Poirot'ek, «debekatuta zegoala españolentzat dollar'ak España'tik atheratea.»

«Eta hala da» esan zuan Etxebarria jaunak, «*Instituto Nacional de Moneda Extranjera*» delakoak eztie baimenik ematen españolei hunelako operazioak egiteko, bainan Lopez jauna, gurasoak españolak izanarren, ezta española, frantzes baizik. Orai España'tik athera nahi dituan dollar'ak, berak ekarri zituan España'ra kanpotik.»

«Orduan bere titulu guztiak saldu dituzue?»

«Bai» eta hasi zan irakurten: «hunenbeste hidrolak, hunenbeste bancobaoak, hunenbeste iberdueroak...» eta abar eta abar... zerrenda luze bat. «Danak saldu ditugu, berak agindu digun bezela» jarraitu zan esaten, «eta 154.670 dollar eman dute orotan. Orain ezta falta besterik berak dokumentu hau eskuz izenpetzea baino, cantidade hunen Lausanne'n ipinteko, berak nahi duan bezela, Dorotea Fernandez'en izenean.»

Hercules Poirot, disimulatzen ibiliarren, harrituta zegoan berri hauekin, arras ongi igarten nion nik, hain sakonki ezagutzen dudan hunek.

«Eta ba al dakizu non bizi dan Dorotea Fernandez delako hori?» galdetu zion Etxebarria'ri.

Hasi zan berau paper batzu aztertzen eta,

«Donosti'n» erran zuan frantzesez bethi bezela, eta paperetan irakurten zualarik, «Ondarribi kalean, hamabigarrenean, bigarren mailan, ezkerreko aldean» gaineratu zuan españolez.

Apuntetan hasteko prest, lumea ta oharpen-block bat eskuetan, nere adiskideak mesedez eskatu zion berriz esateko.

Etxebarria jaunak orduan, block ha eskatu eskua luzarurik, eta berak idatzi zizkion emakumearen izena ta bizi-tokia, moldiztegi antzeko letrakaz.

Atzera eman zionean,
«Eskerrik asko Etxebarria jauna» esan zion Poirot'ek bere jesar-
lekutik jeikitzen zalarik, «etzaitugu gogait-erazo nahi gehiago.»

«Enozue gogaiterazoten, ez ta urrik eman ere, poz handia izan
dut. Badakizue urengorako non naukazuen zuen serbitzurako.»

Lagundu gindun kalera, estutu zizkigun berriz eskuak, eta athera
ginean bankutik.

XI

«Goazen arin telephonu-etxera» erran zidan nere adiskideak.

Hartu taxi bat eta berehala heldu ginean. Bilhatu numerua Gi-
puzkoa'ko telephonu-liburuan, eta minutu batzutan itxaron ostean
komunikazioa eman arte, egin zuan berba Donostia'gaz Poirot'ek
Dorothea Fernandez'en telephonuarekin.

Neskamearen abotsa zan entzuten zana. Etzagoala andrea etxean.
Eia zein ordutan ethorriko zan, eta ordu bietan.

Hamaika ta erdiak ziran orduan. Zertarako egon Bilbo'n ordu
biak arte? Arrigorrieta Bilbo'tik Donostirako bidean arkitzen da.
Tira ba Arrigorrieta'ra taxi hartan bertan.

Ostatura heldu gineanean berri harrigarri bat jakin gendun: Lopez
hilda zegoan. Gure Kabia'ko baratzean arkitu zuten bere gorputza,
bihotzetik zilhotua, bizkarretik sartu ta bularretik irten zitzaion
tiro batez.

Deitu Argala eta hirurak Gure Kabia'ra.

XII

Guardia Civil bi zauden baratzekeo athean, bata sarjentoagaz ma-
kinaz idazten zuana, bestea ezezaguna.

Debekatuta zegoala sartzea. Gure detective handiak, agintari na-
gusiari esateko mesedez, nola nahi zuan Poirot jaunak gorputza
ikustea.

Joan zan bat, eta gu hirurok, athe ondoan gelditu ginean zain.

Ethorri zanean sartzeko esan zigun. Etxearen haraindira joateko,
han zegoala gorputza ta.

Heldu gineanean kapitana arkitu gendun.

Medikuaren zain zaudela, ta uste zuala laster helduko zala. Egon
zala jueza ta bethe zituztela zeregin guztiak medikuarenak izan ezik.

Baimena eskatu ostean, Poirot lau oinka hasi zan bazterrak az-
terten.

Ondoko baratzean gizon bat zegoan aitxurrez lanean eta, urruti
xamar, beste bat belharra igitaiaz ebagiten.

Aitzurrez ziarduanak, lana utzi, ta.

«I Joakin! Gurok ikusi erbi handi bat, kapela ta bibotiekaz?.. Hara! Begituik!» erran zion besteari, atz batez Poirot apuntaturik.

«Aarraixua!» egin zuan Joakin'ek harrituta eta berak ere lana utzirik, «zeren bilha ete yabilk? Seguru erlojua galdu yakola.»

«Erlojua?... Bai zera!» erran zuan besteak, «colillak hartzen yabilk hori!»

«Eta dotore jantzita yagok bera!...» berriz Joakin'ek, «jooñoño joño joño!... Amai-ka ikusteko jaio gozak!»

Etzizkigun frantzeseratu Argala'k hitz hauk eta eztakigu zer adierazten duten, bainan igarri nuan nik, harrituta zaudela baserritar biak, nere adiskide handia ikusirik. Poirot'en izena munduko bazter guztietara hedatu da, eta ohituak gaude hunelako aho-zabaltasuna toki guztietan arkitzen.

Gorputz hila tripaz behera zegoan. Hogei ta hamar bat urtheko adina zuala ematen zuan. Ileak beltz beltzak, nahiko dotore jantzita. Azpian odol siku beltzaren aztarnak ikusten ziran.

«Ze ordutan arkitu dute gorputza?» galdetu zion Poirot'ek kapitani Argala'ren laguntzaz.

«Goizeko hamar ta erdietan» izan zan ihardespina, «etxeko sukaldariak arkitu du. Gaixoa oihuka hasi zan, uste gabetarik zapaldu zuanean tipulen bilha zebilelarik.»

XIII

Medikua ethorri zanean, gorputzari bira eman eta txakea ta ar-kondarea zabaldu ta zauria aztertu zion. Arpegia zerura begira gelditu zan begi zabalduekin.

Erran zigun gero sendagileak, tiro batez hil zutela.

«Ba!...» pentsatu gendun danok, «hori esateko ezta behar medizina asko estudiatzerik.»

Zilho ttiki bat ikusten zitzaion bizkarrean, odol leihorrez inguratu, eta bularrean beste zilho handi bat, oso itsusia, dana zikin zikin odol leihortuaz.

Eia noiztik zegoan hila, ta bi egun baino gehiago zirala. Harrigarria zan hainbeste denboran inork ez arkitzea.

«Erhaileak eraman zuan noski bazter hortara estaltzeko» esan nion Poirot'i.

«Asko ikasten duzu gero!...» eran zidan nere adiskideak, «zeinek erran dizu mugitu dutela erori zan tokitik?»

«Ba... nik eee...» ihardetsi nion lotsatuta, «hala izan dala pentsatu dut.»

«Detectivearen zolia!...» hasi zitzaidan adarra joten, «ikusi lurra ta ondoko landarak. Gorputza narrestua eramana izan balitz, hor agertuko litzateken markak. Eztuzuia ikusi nola zegoan eroria, natural natural, berez erorten dan gorputz baten antzera?... Bera ohargabetuta zegoala eman diote tiroa atzetik. Sarrerakoa izaten da bethi zilho ttikia, eta bizkarrean zeukan. Zilho handia ordea, irtenaldekoa, bularrean. Igarten da, beste alde batetik, eztirala igaro hortik bi gizonen urhatsak.» Eta hau erraiten zualarik baratzeko alde bat apuntetan zuan.

«Bi gizonen urhatsak?» galdetu nion nik.

«Bai, bi gizonen urhatsak» erran zidan berriz berak, «hor ikusten dira oraindik euren aztarnak. Hortik ezta ibili inor heriotza egin zaretik, bestela hortik derrigor ikusiko luketen gorputza, eta badakizu nola eztan agertu gaur arte.

Joan nintzan beragaz bazter batera eta

«Hemen nahastetan dira Lopez'en urhatsak beste bi gizonek utzitako aztarnekin», gaineratu zidan, «gero hemendik bere heriotz-tokira joan zan, zerbait egitera. Besteek, bera ohargabetuta zegoala, tiro bat eman zioten bizkarretik.»

Bethi bezela, minutu batzutan saiatu orduko, Poirot handiak, beste edozeinek baino gehiago ikusi zuan.

«Zerbait dago hemen, ezin dudana nik ulertu» erran zuan gero, ta, ikusirik Argala kapitanarekin hizketan zegoala, joan beregana, eta galdetzeko eskatu zion, eia zerbait arkitu othe zuten hildakoaren saketan.

Kapitanak orduan, keinuz esan zigun berekin ethorteko etxe barnera.

XIV

Joan gineanean, gauza pillo bat erakutsi zigun mahai baten gainean etxeko irakur-gelan: gasezko su-phizle polit bat, larruzko paper-poltsa bat dokumentu batzuekin, eskuzapi bat, poltsatto bat diru kantidade batekin, tabako kutxatto bat zigarrotoz bethea, eta azkenez, Poirot'entzat ardurarik handienekoa: eskuz idatzitako guthun bat.

Kapitanak esan zigunez, gorputz hilak zeukan eskuan guthun hura. Poirot'ek astiro astiro irakurri. zuan. Huna zer zion:

«Messieurs,

zeuek esandako azalpenak zeatz zeatz «jarraiturik, »hartu *marchandise* guztia eta Donibane Loitzun'a eramanez. Bihar »sartuko dut dana España'n ohiturazko bidetik.

«Gorantziak,

J. L. Martín.»

Hau irakurri ta aztertu ostean, athera zituan Poirot'ek, irakurri ta aztertzeke ere, paper-poltsan zauden paperak eta dokumentuak.

Errezebio batzu, beribil-carnet'a, eta eskuz idatzitako zuzenbide ta oharpen batzu baino etzeukan barnean, bainan, eskuz idatzitako lerroak ikusi bezain laster, harritu egin zan Poirot. Hartu berriz guthuna, eta eskuz idatzitako paperen ondoan ipini zuan.

Kapitana begira zegokion eta,

«Esku idaz modu berdina, dana idazle bakhar batek idatzial!» erran zion Argala'ren laguntzaz.

Poirot'ek baietz egin zuan buruaz, begiak eskuetan zeuzkan paperetatik khendu ezinik.

«J. L. Martín eta J. L. López, gizon bakhar bat baino etziran» esan zigun gero Argala'k, kapitanaren hitzak frantzeseraturik.

«J. L. Martín?» galdetu zuan Poirot'ek, «nor zan ba J. L. Martín?»

Españoleratu zizkion Argala'k hitz hauek kapitanari, eta beronek erantzun zionean, itzuli zizkigun bere hitzak frantzesera.

«Cocaina saltzaile handi bat. Gu ta Interpol delakoa atzetik ibili gintaizon luzaro, eta aphurto bategaitik ezkendun arrapatu bere lagunekin batera, bainan ihes egin zigun, berekin zebiltzan guztiak arrapatu genituanean. Azkeneko hiru urthetan geldi ta ixil ixilik egon da, galdu egin ditugu bere aztarnak. Ta guk jakin ez gure arte bizi zala. Jakin bagendu giltzapean sartuko gendun, eta etzan atherako, urthe asko gerizpetan egon gabe.»

«Orduan *chantage* egitera ethorri zitzaizkion berekin zauden bi gizonak» esan zuan Poirot'ek.

«Hortxe dago gauzea!» erran zuan irrino batekin kapitanak, Argala'k frantzeseratu zezan, «batek daki zenbat diru khendu dioten eskutitz horren truk. Tiroa hartu zuanean ezkerrean zeukan guthun hori, eta eskuman su emateko tresna hori. Su ematera gerthatzen zan antza heriotzak arrapatu zuanean. Eztakigu zenbat guthun othe zituzten *chantage* egiten ziotenek, bainan bere eskuz idatzitako guthun bakhoitzagaitik diru pillo galanta khenduko zioten noski. Lopez gizon aberatsa zan.»

«Egin duzuia berba alargunarekin?» galdetu zion gero Poirot'ek kapitanari.

«Ez» ihardetsi zuan berak, «negarrez dago bere gelan. Errespertatu egin behar dugu bere atsekabea. Elkarrenganako maitasun handiko pare bat ziran, bethi elkarrekin toki guztietara eta hola. Hau golpe handi bat izan da beretzat.»

Baginoian kanpora kapitanari eskerrak eman ostean, Poirot'ek paper bat sakeletik athera eta eskaini zionean, atzera eginik. Zigarrotto ondakin pare bat zegoan barnean gordeta.

«A!... Bai!» egin zuan kapitanak, atzera emanik, «ikusi nituan nik ere, bainan enuan hartu. Eztitut hartzen nik zikinkeri hoik.»

XV

Asarre asarre zebilen Poirot handik athera gineanean. Argala'ri ordu bat eta erdietan ethorteko esan ostean, joan ginean ostatura.

Poirot ixilik eta oldozkor egon zan luzaro, bazkaltzen gendularik. Azkenean,

«Oso ilhun dagoz gauzak orain» erran zuan, «gero ta guttiago ikusten da hemen. Etzuten hil han zauden gizonek. Eztuzuia entzun inoiz urrezko arrautzak jarten zituan oiloaren iphuina?... Lopez hiltea oiloa hiltea litzake eurentzat.»

Ordu biak hoge guttiagotan ethorri zan Argala. Erran zion Poirot'ek nola nahi zuan hitz egitea Dorotea Fernandez'ekin, etzekiela ba othe zekian beronek frantzesez, eta bada ezpadan, gerthu egoteko. Baldin berekin frantzesez konpontzen ezpazan, esateko jaun batzuk egin nahi ziotela berba J. L. Lopez'en partez.

Ordu bietan konferentzi bat eskatu gendun Donosti'ko numeru harekin.

Berehala eman ziguten komunikazioa, eta Poirot'ek hartu zuan belarri tresnea.

«*Halo! halo! c'est Mademoiselle Fegnandés?*»

«*Oui. Avec qui ai-je le plaisir de parler?*»

Bazekian frantzesez, etzegoan Argala'ren beharrik.

Lopez'en partez hitz egin nahi geniola jakin zuanean, berehala esan zigun gure zain egonen zala.

Nun? eta edonun, bere etxean igual.

Hoba bere etxean, gauza ixilak erabili behar baitziran.

Hartu taxi bat eta Donosti'ra.

XVI

Aste eguna zanez, ezkendun ikusi honunzko bidean ikusitako dantzak eta jendea oporrean.

Idaztea merezi luken gauza berririk ikusi gabe, heldu ginean Donosti'ra bostak lauren guttiagotan, eta minutu batzu geroago Dorotea Fernandez'enera. Gure zain gelditzeko esan genion taxi-zainari.

Dorotea Fernandez hoge ta zortzi bat urtheko neska eder bat zan. Ez polit polita, bainan pozgarrria ikusteko. Baliteke gizen xama-

rra, gehiegizko kilo batzugin behar bada. Oso garbia, janzki ederrak aphainki arruntak.

Etxea ttikia, bainan ongi ornitua, gustu modernuz.

Emakumea urduri zegoan Lopez'en berriak jakin nahirik, aspalditik ezer ere etzekiela ta.

Poirot'ek geroko uztea nahi zuan Lopez'en heriotzaren berria, bainan azkenean ezin gorde gezurretan hasi gabe, eta esan zion hilda zegoala. Gezurretan hasi ezkeru, erran zidan gero niri berak, zailagoa litzake egiak erranaraztea.

Doro (hala deitzen zuten bere adiskideak eta hala deituko zuan Lopez'ek noski) negarrez hasi zan bere adiskidearen heriotza jakin zuanean.

Etzegoan dudarik, benetako mina sentitzen zuan eta here negar malkoak etziran gezurrezkoak. Gauza bat zegoan klaru klaru gureztat: berak etzuan hil.

Poirot'ek Lopez'en eskutitza erakutsi zion, jakin zezan nola ethorri zan berak deituta, arerio batzuen bildur zalako.

Doro'k esku-zapi ttikitto batez negar malkoak khendu ta sudurra zaaast garbitu ostean, hartu eskutitza, eta begitu baino ez, eta atzera eman zion Poirot'i.

«Irakurrita daukat» esan zion, «Lopez'ek idatzi zuanean berekin nengon. Erran diteke bion arte idatzi gendula.»

«Bion arte? Orduan jakinen duzu nondik ikusten zuan arriskua.»

Doro'k malezizko irrino bat egin zuan, begiak oraindaino busti bustiak edukiarren.

«Lopez gaixoa hilda dagon ezkeru» erran zuan, berriz arpegi triste batekin, «hoba egia erraitea.» Eta une batean ixilik egon ostean,

«Lopez'en benetako izena Martin zan» erran zigun, «diru asko irabazi zuan cocaina España'n sartzen. Behin aphur bategaitik etzuten arrapatu, bere lagun guztiak arrapatu zituztenean. Eta, jakina, denek bota zioten berari errurik handiena; alde batetik euren buruak arintzeko, beste alde batetik, etzutelako zigortuko, ihes egitea lortu baitzuan.»

«Negozioa bethiko utzi ta beste izen bat harturik», jarraitu zuan Doro'k, «hasi zan zaldun baten moduan biziten, irabazitako diruek uzten zioten bezela, eta ezkondu egin zan.»

«Orduraino eduki zuan suberte izugarriak, ihes egin zion orduan. Berekin tratuetan ibilitako aspaldiko lankideek, usaina hartu ta arrastoa arkitu zioten aberats baten moduan bizi zalarik. Bere emaztea, ezkongei denboretan hainbeste atsegin ematen ziona, gogaikarri bilhaku ta zitaion.

«Berak eta biok», jarraitu zuan, «jolas egiten gendun elkarrekin haur-zaroan, eta urthe asko ziran elkar ikusi gabe bizi gineala, nere-

kin topo egin zuanean, orai hiru ilhabethe. Berehala biztu zan elkarrenganako maitasunaren garra» eta zotinka hasi zan eskuzapittoa begietara eramanik.

Poirot eta biok ixilik egon ginean bere atsekabea errespetatzen. Bainan laster khendu zuan esku-zapia begietatik eta berriz sudurra zurruut garbiturik,

«Esan zidan nola zegoan ezkondata, maite etzuan emakume batekin. Palu batekin ezkondu zala, erraiten zidan berak. Bere emazteak ezkongai denboretan finantzetako zaletasun izugarria sentitzen zuala sinhestarazi zion. Adi adi entzuten zizkion gai huntako zeaztasun guztiak, eta gainera mila galdera itauntzen zizkion, finantzetako jakituri-egarria asetu ezinik bailegoan. Ezkondu zaneko bukatu zitzaion finantzetako zaletasun guztia, eta lehen bezela halako gauzekin ethorten bazitzaion, ahoa zabaldu eta lo egiteko modun jesarri edo etzuten zitzaion.»

«Ai astokillo gaxoa! —esan nion nik— noiz entzun duzu zuk halako zaletasunak neskak edikiten dituztenik? Titia hartzen duten haurrek baino guttiago dakizu zuk emakumen izakeraz. Hark nahi zuana, zurekin ezkontzea baino etzan. Horregaitik entzuten zituan adi adi zuk esaten zenizkion gauza haztun guztiak, berririk jakingarrienak entzuten balego bezela. Eztago modu seguruagorik gizon bat arrapatzeke, bere txotxolokeri guztiak adi adi entzutea baino. Gizonak handituta ikusten du hunela bere buruaren inportatzia, eta kapaz da hamar ordubethe egoteko ixildu gabe, bere gauza haztunak esaten. Joko huntan ari dala, neskeari be arin igaroten zaio denporea, kanaberadun arrantzaleari bezela, finantzetako gauzetan burua duala sinhestarazi eta gizona arrapatzeko moduak pentsatzen dagoalarik.»

«Lopez'ek etzuan maite bere emaztea, eta hasi zan ni maitatzen, esan dizuedan bezela. Halaz ere, bethi bezela geldituko zitzateken gauzak, ongi konpontzen diran senar-emazteak bezela agertu jendearen aurrean eta hola, eta emazteak etzuden susmatuko ezer, aste guztietan egun batzutan nigana ethorriarren, aitzaki ederrak ematen baitzioten bere arazoez, nerekin igarotako egun hauek beregandik estaltzeko, baldin esandako lankideak agertu ezpalira. Bainan lankide izandakoek, Martin'ek eskuz idatzitako guthun batzu zeuzkaten, eta poliziei erakutsi barik, berari ematearren, dirua eskatzen zioten. Hasi ziran diru kantidade handi bat eskatzen eskutitz bakhoitzeke. Gero, eskutitzak bukatzen hasten zitzaielako edo, garestiagoak saltzen zizkioten, bethi banan bana, eta bethi azkenekoa izanen zalakoan. Eta Martin'ek ikusten zuan hunela, diru guztia khenduko ziotela azkenean. Orduan biok ihes egitea erabagi gendun. Bainan nora jo? Martin'ek mundu guztiko poliziak zeuzkan bere kontra, edonun balio zuten eskutitzak berari diruak khentzeko. Alperrik litzake ihes egitea,

baldin besteak atzetik ethorten hazitzaizkigun, eta besteak etziran er-
gelak. Egun askotan erabili gendun arazoa buruan biraka eta guttien
igurikiten genduanean zoriona irri-barrezka hasi zitzaigun, edo behin-
tzat hala uste gendun guk. Halan gengoan, zer eginen othe gendun
ezkenkiela, Martin'ek gorputz bat arkitu zuanean goiz batean itsas-
ondoan ithoa. Bazoan berriz beribilean sartzera *guardia civil*'ei esaten
joateko, pentsatzen hasi zanean. Hildako gizona bere antzekoa zan
gorputzez, adina be, gutti gora behera berdina. Orduan ideia bat otu
zitzaion, eta gizon bizkorra eta kementsua zanez, berehala hasi zan
egin behar zana egiten.»

«Ur-gora aldia zan. Hartu gorputza, ta arkaitzen arteko bazter
batean gorde zuan, ia legorrean. Handik etxera beribilean.»

«Hartu arin janzki bat, sartu sakeletan bere dokumentu batzu,
eta arin berriz beribilean lehengo tokira.»

«Han, inork ikusten etzualarik, arkaitzen arteko zilhora. Bilustu
gorputza, eta bere janzkiekin jantzi zuan. Bukatu zuanean eta lan as-
korekin, bere eraztuna ipini zion ezkerreko atz batean eta khontuz
khontuz, irten arkaitz-zilhotik eta beribilean etxera.»

«Gau ilhunean, joan berriz argi elektriku batekin, hartu gorputza
beso azpitik, eta uretan ondo busti ostean, plaiako ondarraren gainean
utzi zuan, ur-goraren ertzetik hurbil, bainan gorattoago. Orduan ne-
regana ethorri zan.»

«Biok pentsatzen gendun, okasiorik ederrena baliatu zuala, hilda
zegoala sinhestarazirik, atzetik diru bilha zebilzkion lankide ohiak
enganatu ta ihes egiteko.»

«Gau guztian egon ginean elkarrekin hizketan zeaztasun guztiak
pentsatzen, eta zu deitzea erabagi gendun.»

«Parkatu beharko didazu Poirot jauna, bainan egun gutti zirala
irakurri genitun zure atxemaite batzu liburu batzutan, eta biok pentsa-
tu gendun, zuk estalgabetutako heriotz guztietan bethi egin zirala
heriotzak zu ethorri ostean, eta ezin zenitukela estalgabetu zu kanpoan
zaudela egindakoak. Beste alde batetik, zu ethorri ezkerreko zure ospe
handiko izenagaz, sinhestuta geldituko zirala eskutitz saltzaile ma-
darikatuak, baldin Lopez hildakotzat ematen bazendu.»

«Saldu titulu guztiak, athera dirua bankutik, erosi *dollar*'ak, eta
nere izenean ipini dana Lausanne'n. Egon Suiza'n denbora laburrean
elkarrekin, eta handik Ameriketara joan. Gure itxaropena zan, etzute-
la gehiago arkituko bere azterrenak eskutitz-saltzaileek.»

«Eta bi egun dirala, bere berririk ez. Zer igaro othe da?... Eta
bere heriotzaren berria ekarten didazue. Eztut susmatzen ahal, nork
hil othe zezaken. Etzuan areriorik, nik dakitala.»

Poirot gorri gorri eta aserretuta zegoan. Doro'k, minduta zegoala
ikusirik, parkatzeko eskatu zion, eta edari batzu eskaindu zizkigun.

Nere adiskideak ezetz erantzun zion, eskerrik asko esaten ahaztu gabe, bainan modurik hotzenean.

Gero,

«Goazen» esan zidan niri, «hemen eztaukagu gehiago zereginik.»

XVII

Taxia gure zain zegoan karrikan. Sartu eta Arrigorrieta'runtz joan ginean.

Ezkendun hitzik ere trukatu elkarren arte, bide guztian. Sututa zegoan, eta etzuan behar aitzakirik ttikiena baizik, nere kontra haste-ko agirika. Adiskide on batek elioke ukatu behar, bihotza arintzeko garai hau, bainan autortu behar dut etzala hain ona nere adiskideta-suna, eta eniola eman nahi aitzakirik, bere odol txarra nero lepotik garbitzeko. Halan ba, ixil ixilik egon nintzan ni be, Arrigorrieta'ra heldu arte.

Azkeneko zathian, bidea aldapaz gora zoala, eguzkia urrezko bola baten antzera sartzen zan, argi gorritzko dizdirak bidaldurik.

Gailurrera heldu, eta behean Arrigorrieta ikusten zan gerizpetan, argi urdinean murgildua.

Hasi aldapaz behera herriruntz, eta berehala ostendu zitzaigun eguzkia, bere dizditzarak atzean uzten genitularik.

Ezkendun hitz egin oheratzeko ordua heldu arte. Nere adiskideak kopet ilhunekin apaldu zuan, eta gero tabakoa pipan erre ta erre egon zan, kheak egindako lainoaren erdian sartuta.

XVIII

Gauerdian neregana ethorri ta esnatu nindun. Bazekiala, esan zidan, zeinek hil zuan Lopez edo Martín zana: Bere emazteak.

Eguzkiaren argia baino klaruago zegoan eta kirten handi bat izan zan, orduraino igarri etzuanean. Zeinentzat zan kaltegarria Martín edo López jaunak egin nahi zuana? Nori ekarten dizkio bentajak bere heriotzak?... Emazteari bakharrik.

Lopez'en diru guztia ihes egiteko prest zegoalarik, tiro bat eman, eta dana beretzat.

Alarguna zan orain bai, hil zitzaion maite etzuan senarra. Bainan orai aberatsa zan. Etzan ergela ez, Lopez'ek bere izena dokumentu haren azpian idatzi baino lehen, hil tiro batez, eta han gelditzen zan diru guztia beretzat.

Nere adiskide handiak, bethi bezela, misterio guztia estalgetu zuan. Handia danaren aurrean, txapela khendu behar dugu.

XIX

Goizean goiz, Argala deitu, ta Gure Kabia'ra joan ginean.

Galdetu neskameari eia etxeoandrea jeikita othe zegoan, eta baietz. Berekin hitz egin nahi gendula, ta joan zan galdetzera.

Laster ethorri zitzaigin atzera. Berekin joateko, ta etxeoandrea-
ren gelara eroan gindun.

Athea tan tan jō, ta aurrera. Zuzen sartu zan Poirot eta gu biok atzetik.

Joan *madame*'n gana ta,

«Zer estaltzen duzu hor?» galdetu zion nere adiskideak, eta kartoizko kutxa bat estalgetu zuan. Erdi betherik zegoan txokolatezko bonbonekin.

Andrea ikaratuta zegoan eta etzuan ulertzen. Argalak itzuli zizkion euskarara Poirot'en hitzak.

«Eia?» galdetu zion ostera be Poirot'ek ezkerrean zeukan esku-
zapia khendurik. Txokolatez zikinduta zegoan.

«Bonbonak jaten e?» itandu zion berriz. «Eta hori zer da? *Par-
bleu!* Novela bat!... Hau da negarrez dagon alargun gaxoa. Eia, non
gorde duzu pixtolea!»

«Pixtolea?» egin zuan Nati'k abots mehe ixil batekin.

«Bai, pixtolea! Ez ethorri huna aiko maikotan. Non gorde duzu
pixtolea senarra hil ostean!»

Natividad andrea ikaratuta zegoan, begiak zabal zabalik.

«Blanquita'nera eramán dut» erantzun zuan ahopetik abots bidur-
ti batekin.

«Nor da Blanquita?»

Eta alargunari ezer esan gabe,

«Bere adiskide bat da» erran zion Argala'k Poirot'i frantzesez,
«hortxe hurbil hurbil bizi da.»

«Tira ba», esan zigun nere adiskide handiak, «goazen kapitana-
ren bilha. Eta zu andrea, jantzi zaite kalera irtetako moduan. Ordu
bethe barru ethorriko gera berriz *Guardia Civil* delakoaren kapita-
narekin.»

XX

Hamaiketan danak gengoan bilduta kapitanarekin Gure Kabia'ko
irakurgelan. Etxekoandrea aphain aphain jantzita zegoan arropa beltze-
kin. Danak zauden nere adiskide handiaren ezpainenatik zintzilik.

«Kapitanak dakian bezela», hasi zan Poirot, «Lopez, edo hobeto
esateko, Martin jauna zanak, cocaina hartu-emanetan egin zuan diru
pillo galanta, hasi orain dirala sei urthe, eta 19...'raino, bere lagunak

arrapatuak eta giltzapean sartuak izan ziranean.»

«Joan zan biziten Bilbo'ra zaldun baten moduan, txarto irabazitako diruarekin, eta Arrigorrieta'n ezagutu ta ezkondu zan *madame'*kin. Bainan laster laxatu ziran bien arteko maitasun-lokarriak, eta Lopez edo Martin jauna zanak, beste emakume baten besoetan bilhatu zuan bere emazteak ematen etzion berotasuna.»

Hau entzunik harrituta zegoan etxeoandrea, Nati andre alarguna.

«Cocaina'ren arazoan berekin aspaldi ibilitako lagun batzuk jakin zuten nola bizi zan Bilbo'n aberats baten moduan, eta berak eskuz idatzitako guthun batzugin mehatxaturik, hasi zitzaizkion dirua khen-tzen tati-eskutitzka (chantaje egiten). Orduan Martin jauna zanak eta Doro Fernandez bere maitaleak, Suiza'ra ihes egitea erabagi zuten. Tati-eskutitz-dunak engainatzeko jantzi bere arrokekin gorputz hil bat, Lopez'en dokumentu ta gauzak sakeletan sarturik, eta itxasondoan utzi zuten, arpegi handitua ikusirik iñork ere, ezta emazteak berak ere, ezagutuko etzualakoan eta Martin desagertu ezkeru denek hildakotzat emango zutela pentsatu zuten, gorputz hura berea zalakoan.»

«Doro'rekin ihes egiteko, bere ondasun guztiak, edo behintzat eraman zitezken guztiak, Suiza'ko banku batean ipiniko zituan Doro'ren izenean.»

«Bainan bere emazteak dana igarri zion, eta jakin zuanean firma bat baino etzitzaiola falta diru guztiarekin ihes egiteko, zer egin zuan? Hil tiro bategaz eta diru guztia alargunarentzat.»

Harrituta gengoan gu danok nere adiskide handiaren adimenaren zorrotzarekin, Natividad andre alarguna garraisika hasi zanean:

«Gezurra!... Dana gezurra da! Ez egizue jaramonik egin!... Nik ez tut sekula jakin nere senarrak engainetan ninduanik!... Nik enekin diruarekin ihes egiteko asmotan ebilenik!»

Bota tamalezko begitadak itxaropenbako eraile gaxoari eta danok Poirot handiari begira jarri giñean berriro, egi guztia bere ezpainetatik jakiteko gurariagaz.

Orduan, athera sakeletik pixtola eta ixil-erazle bat eta Poirot'ek: «Horra heriotza egiteko erabili zuan pixtolea» erran zuan.

Berriro hasi zan Natividad andere gaixoa garraisika erotuta bezela: «Gezurra!... Ez sinhestu bape hunen berriketak!... Zer daki ergel hunek?... Akatsbako gizona zalakoan hil nuan nik... jakin banu engainetan nindula enuan hilgo!...»

Far egin gendun danok athermaldi hunekin. Bainan irrino triste bategaz. Tamala sentitzen gendun. Ikusten gendun galduta arkitzen zala eta edozelako gezur bat asmetan ebilela. Zeinek sinhestuko zion hain itxurabako aitzaki bat? Eta sinhestu ezkeru be, ba othe zan aitzaki nahikoa gizon bat hiltzeko?

Bukatu dugu. Ohituraz bezela, nere adiskideak danon zorionak entzun zituan. Hunela azaldu zuan Hercules Poirot handiak heroina-sal-eroslearen ulertu ezinezko heriotza. Beste kausitze handi bat Poirot handiaren zenbaketan apuntetako. Ezta go gauza ezkaturik mundu huntan nere adiskide handiaren begien zorroztasunarentzat.

Iruñean, 1964garren urthean.

OSKILLASO.

